

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М. С. Грушевського

Інститут історії України

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН — голова
Любомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Володимир ЛИТВИН
Олексій ОНИЩЕНКО • Френк СИСИН
Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Георгій ПАПАКІН — головний редактор
Ігор ГИРИЧ — відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО
Сергій БІЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦІК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРИГ • Валерій СМОЛІЙ • Віталій ТЕЛЬВАК
Ольга ТОДІЙЧУК • Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 10

Книга I

Серія

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ТА РОЗВІДКИ

(1924–1930)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
“СВІТ”
2015

УДК 94(477)
ББК 63.3(4 УКР)
Г 91

*Випущено на замовлення
Державного комітету телебачення і радіомовлення України
за програмою “Українська книга” 2015 року*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського НАН України*

Упорядкування, передмова, коментарі: Оксана ЮРКОВА

Переклад статей:
з чеської — Олена ТРЕТЯКОВА,
з російської — Світлана ПАНЬКОВА

Видавництво “Світ”

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 978-966-603-223-5
ISBN 978-966-603-921-0 (Т. 10. Кн. I)

© Інститут української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського НАН України, 2015
© Інститут історії України НАН України, 2015
© Юркова О.В, упорядкування, передмова,
коментарі, 2015
© Видавництво “Світ”, дизайн та художнє
оформлення, 2015

ПОКАЖЧИК ІМЕН*

А

- Абаза Олексій Михайлович** (1853–1915), російський військовий та державний діяч, контр-адмірал, керуючий Особливого комітету у справах Далекого Сходу (1903–1905). Брат у перших О.М.Безобразова. Входив до так званої “безобразівської кліки” (див. Безобразов Олександр Михайлович) 359
- Абрамович Дмитро Іванович** (1873–1955), український літературознавець і мовознавець 441
- Авдеев Стенка, Овдеев Степан**, козак, писар (1654) 373–375
- Аверкіев Дмитрій Васильевич** — див. Аверкіев Дмитро Васильович
- Аверкіев Дмитро Васильович** (рос.: Аверкіев Дмитрій Васильевич, 1836–1905), російський публіцист, драматург, перекладач 483, 485
- Авраам**, біблійна особа, родоначальник багатьох народів 138
- Агафонов Іван**, хорунжий Миргородського полку (1654) 368, 502
- Адам**, біблійна особа, перша людина, батько роду людського 206
- Азь Покой** — див. Петрушкевич Антоній (Антін) Степанович
- Айзеншток Ієремія Якович** (1900–1980), український і російський літературознавець 437
- Акир**, радник царя, персонаж перекладного літературного пам’ятника “Повісті про премудрого Акира”, що походить від асирійської повісті VII–V ст. до н.е. 410
- Аксаков Костянтин Сергійович** (рос.: Аксаков Константин Сергеевич, 1817–1860), російський письменник, критик, мовознавець 280, 479
- Александров Григорей**, писар Кропивнянського полку (1654) 369, 503
- Александров М.А.**, петербурзький видавець початку ХХ ст. 518
- Алексей Михайлович** — див. Олексій Михайлович
- Алексей**, сотник Брацлавського полку (1654) 367
- Алферьев Иван Васильевич, Олферьев Иван Васильевич** (?–1700), московський військовий і державний діяч, окольничий, намісник муромський (з 1653) 368, 369, 502, 503, 506
- Аль Масуді** (бл. 896–бл. 956), арабський історик і мандрівник 168, 458
- Алькан Фелікс** (фр.: Alcan Félix, 1841–1925), французький видавець, вчений 144, 433, 454
- Амфіон**, персонаж давньогрецької міфології, син Зевса, один із давньогрецьких музик 214
- Андерсен-Нексе Мартін** (1869–1954), данський письменник 311
- Андибер Ганжа** — див. Ганжа Андибер
- Андреев Андрей**, козак Корсунського полку (1654) 369, 503
- Андреев Исай**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Андрей Первозванный** — див. Андрій Первозванный
- Андрієвський Митрофан Олександрович** (1842–1887) — український філолог-медієвіст, педагог, фольклорист, культурно-освітній діяч, член київської Старої громади з початку її заснування 5
- Андрій Первозванный** (рос.: Андрей Первозванный, I ст.), один із Христових апостолів, перший з учнів Ісуса Христа, святий-покровитель України 247, 249
- Андрій, Андрій Запорожець**, герой твору С.Подолінського “Парова машина”, робітник, який був покалічений молотаркою на панській роботі, брат Остапа Запорожця 91, 92
- Аникеев Тимофей**, осавул Ніжинського полку (1654) 367, 502

* Показчик включає анотований перелік імен, що згадуються у статтях М.Грушевського. До них додано також імена з передмови та коментарів (сторінки до них позначені курсивом). Імена з назв статей, що подані у верхніх колонтитулах, до показчика не внесені.

- Антоній Печерський** (чес.: Antonín Pečerský, бл. 982–1073), святий Православної Церкви, церковний діяч Київської Русі 354, 492, 495
- Антонович Володимир Боніфатійович** (псевдоніми: Маринчук В., Низенко, 1830 (1834?)–1908), визначний український історик, археолог, етнограф, археограф, громадський діяч. Один із організаторів та ідеологів київської Старої громади. Засновник наукової школи істориків-документалістів, до якої належав М.Грушевський XVI, XVII, XX, 3, 4, 7, 8, 10, 65, 77, 84, 102, 152, 154, 209, 219, 237, 249, 250, 256, 257, 266–276, 279–281, 283–287, 305, 359, 363, 395, 397, 400, 403, 415, 416, 428, 429, 437, 440, 444, 445, 458, 474, 476–480, 509, 513, 514, 516, 519
- Антонович Дмитро Володимирович** (1877–1945), український громадсько-політичний і державний діяч, історик. Син В.Б.Антоновича VI
- Антонович Ірина Володимирівна**, донька українського історика В.Б.Антоновича 441
- Антонович Марко Дмитрович** (1916–2005), український історик та публіцист. Син Д.В.Антоновича, онук В.Б.Антоновича VI
- Антоновський Михайло Іванович** (1759–1816), російський і український історик, публіцист, перекладач 221
- Антошка П.** — див. Петрушкевич Антоній (Антін) Степанович
- Анучкін**, персонаж п'єси М.Гоголя “Одруження” 473
- Апостол Данило** (1654–1734), український політичний, державний і військовий діяч, гетьман Війська Запорозького Лівобережної України (1727–1734) 233, 404
- Аристотель** (384 до н.е. — 322 до н.е.), давньогрецький філософ 206
- Аркас Микола Миколайович (старший)** (1853–1909), український культурно-освітній діяч, письменник, історик, композитор 452
- Армашевський Петро Якович** (1851–1919), український геолог-петрограф, громадський діяч, діяч російського монархічного руху 155
- Арсеньєв Костянтин Костянтинович** (1837–1919), російський письменник, громадський та земський діяч, адвокат 100, 101
- Артем'єв Василей**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Аскоченський Віктор Іпатійович** (рос.: Аскоченский Виктор Ипатьевич, 1813–1879), російський публіцист, журналіст, історик 483, 485

Б

- Бабінгер Франц** (нім.: Babinger Franz, 1891–1967), німецький історик-схознавець 421, 521
- Багалей Дмитрій Іванович** — див. Багалій Дмитро Іванович
- Багалій Дмитро Іванович** (рос.: Багалей Дмитрий Иванович, 1857–1932), український історик, громадський діяч 219, 226, 308, 347, 434, 448, 465–467, 486
- Бадені Казимір Фелікс** (1846–1909), австрійський державний діяч, польський поміщик, у 1888–1895 — намісник Галичини, у 1895–1897 — прем'єр-міністр і міністр внутрішніх справ Австро-Угорщини 119, 449
- Бажаненко** — див. Баженов Марко
- Баженов Марко, Бажаненко**, сотник Корсунського полку (1649, 1654) 367, 501
- Байрон Джордж Гордон** (1788–1824), англійський поет 311
- Бакунін Михайло Олександрович** (рос.: Бакунин Михаил Александрович, 1814–1876), російський політичний діяч, ідеолог анархізму 73, 78, 79, 81, 82, 83, 85, 443
- Бандтке Єжи Самуель** (1768–1835), польський історик, мовознавець, бібліограф, видавець, антиквар 245
- Бантиш-Каменський Дмитро Миколайович** (рос.: Бантыш-Каменский Дмитрий Николаевич, 1788–1850), російський державний діяч, російський та український історик і археограф 244, 246, 273, 295, 471, 484
- Бантиш-Каменський Микола Миколайович** (рос.: Бантыш-Каменский Николай Николаевич, 1737–1814), український та російський історик, археограф, бібліограф 292, 484

- Барвінський Володимир Григорович** (1850–1883), український громадський діяч, видавець, історик, соціолог, письменник, перекладач. Брат О. Барвінського 115, 134
- Барвінський Олександр Григорович** (1847–1926), український громадсько-політичний діяч, історик, голова Наукового товариства ім. Шевченка (1893–1897). Брат В. Барвінського 115, 117, 400, 519
- Барсов Микола Павлович** (1839–1889), російський історик 347, 348
- Басараб Матвій** (чес.: Basarab Matyáš, 1588–1654), господар Волощини (1632–1654) 352, 492
- Батий** (рос.: Батый, 1201–1255), монгольський хан і полководець 6, 254, 473
- Баторій Стефан, король Степан** (рос.: Баторий Стефан, 1508–1586), польський король, великий князь литовський та руський (з 1576) 193, 194, 212, 279, 428
- Бахметев**, російський видавець середини ХІХ ст. 473
- Бговленской Іван Володимиров сын** — див. Боклевской Іван Володимиров сын
- Безобразов Олександр Михайлович** (1853–1931), російський державний діяч, статс-секретар (1903–1905). Лідер названого його ім'ям придворного угруповання (так звана “безобразівська кліка”), що на початку ХХ ст. впливало на зовнішню політику Російської імперії 359
- Безрідний Федір** — див. Федір Безрідний
- Белебень Павло**, козак-хуторянин, дійова особа циклу П. Куліша “Листи з хутора” (1861) 180
- Белебні**, рід, герої циклу П. Куліша “Листи з хутора” (1861) 180
- Белинский Виссарион Григорьевич** — див. Белінський Віссаріон Григорович
- Бергсон Анрі** (фр.: Bergson Henri, 1859–1941), французький філософ 148, 455
- Береженской Феодосей**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Беренштам Вільям Людвігович** (1839–1904), український громадський діяч, педагог, археолог. Член київської “Старої громади” 445, 474
- Берлінський Максим Федорович** (1764–1848), український педагог, історик, археолог 221
- Берло Ганна (Анна) Львівна** (1859–1942), українська громадська діячка, педагог, історик, філолог 363
- Бернштейн Едуард** (1850–1932), німецький публіцист, політичний діяч 442
- Беша Анрі** (фр.: Beuchat Henri, 1878–1914), французький соціолог, антрополог, представник соціологічної школи Е. Дюркгейма. Загинув під час Канадської арктичної експедиції 148, 455
- Бегановський Миколай** (пол.: Bieganski Mikołaj, 1601–1674), польський шляхтич, військовий діяч, дипломат 352, 492
- Белій Андрій** (рос.: Белый Андрей, псевдонім Бугайова Бориса Миколайовича, 1880–1934), російський поет та письменник. Син математика М. В. Бугайова 267, 272, 476
- Белінський Віссаріон Григорович** (рос.: Белинский Виссарион Григорьевич, 1811–1848), російський літературний критик, публіцист, філософ 387, 510
- Биримов Андрій Семенов сын**, шляхтич (1654) 369, 504
- Бідло Ярослав** (чес.: Bidlo Jaroslav, 1868–1937), чеський історик, професор Карлового університету у Празі ХІІІ, ХІV, 418, 490, 520
- Білозерська Олександра Михайлівна** (псевдонім: Ганна Барвінок, 1828–1911), українська письменниця, дружина П. О. Куліша, сестра М. М. Білозерського 460
- Білозерський Василь Михайлович** (1825–1899), український громадсько-політичний і культурний діяч. Брат М. М. та О. М. Білозерської, швагр П. О. Куліша 178
- Білозерський Микола Михайлович** (1833–1896), український фольклорист та етнограф. Брат В. М. та О. М. Білозерської, швагр П. О. Куліша 4
- Білозерські**, родина українських громадсько-політичних та культурних діячів (див. Білозерський В. М., Білозерська О. М., Білозерський М. М.) 191
- Білокінь Сергій Іванович** (1948), український історик, джерелознавець ХІІ
- Біляшівський Микола Федотович (Хведорович)** (1867–1926), український археолог, етнограф, мистецтвознавець, музезнавець, громадський діяч 154, 363

- Бірецький Іван** (1815–1883), український громадський і церковний діяч, греко-католицький священник, перший збирач лемківського фольклору 380, 508
- Бісмарк Отто** (1815–1898), видатний німецький державний і політичний діяч 199
- Блан Луї** (1811–1882), французький історик, соціаліст-утопіст 73
- Блошко Яков**, козак Ніжинського полку (1654) 369, 503
- Бова Королевич**, богатир, герой російського фольклору 470
- Богданов Григорій**, московський посол, піддядий (1649) 521
- Богданов, суддя** — див. Богданович-Зарудний Самійло
- Богданович Іполит Федорович** (1743–1803), поет, видавець, перекладач, філософ Російської імперії українського походження 357
- Богданович-Зарудний Самійло, Самойло, войскової судья, Богданов, судья** (? — після 1664), український військовий і державний діяч 366, 370, 501, 505
- Богоносів Іван**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Богородиця** — див. Марія, Богородиця
- Богун Іван, Федоренко-Богун, Федоренко Іван** (рос.: Богун Иван, ?–1664), український військовий і державний діяч доби Хмельниччини, полковник подільський (1648–1649), кальницький (1650, 1651, 1653–1657) і паволоцький (1658–1660, 1663–1664) 366, 370, 501, 504, 507
- Богуславець Іван** — див. Іван Богуславець
- Богуславка Маруся** — див. Маруся Богуславка
- Бодуен Петр-Гавриїл, о.** (1689–1768), католицький священник, місіонер. Побував у Варшаві притулок для сиріт та лікарню для дітей 122
- Бодянський Осип Максимович** (1808–1877), український і російський філолог-славіст, історик, фольклорист, видавець, письменник 221, 432, 471
- Бож** (IV ст.), король антів, легендарний правитель давніх часів 168
- Боклевской (очевидно, помилково: Бговленской) Іван Володимиров син, шляхтич** (1654) 369, 503
- Болеслав Великий, Болеслав I Хоробрий** (966/967–1025), польський князь і король (з 1025), король Богемії (1003–1004) 280
- Болховитинов Євгеній** — див. Євгеній (Болховитинов)
- Бондаренко Іван Михайлович** (1873–1911), український громадський діяч, педагог, історик 363
- Бондаренко Петр**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Бондаренко Родион**, сотник Корсунського полку (1654) 367, 501
- Борецький Йов** — див. Борецький Іван Матвійович
- Борецький Іван Матвійович** (у чернецтві Йов, 1560–1631), український церковний, політичний і освітній діяч, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (1620–1631) 213, 214, 463
- Боржковський Валеріан Васильович** (рос.: Боржковский Валериан Васильевич, 1864–1919), український фольклорист, етнограф, історик, статистик, археолог, земський діяч 140, 453
- Боровський Михайло Петрович**, агроном, секретар Імператорського товариства сільського господарства Південної Росії, громадський діяч. Член Одеської громади 100
- Борсук Іван**, сотник Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Боян**, поет-співець в Київській Русі, відомий за згадкою у давньоруській поемі “Слово о полку Ігоревім” 214, 251, 464
- Брати Грїмм** (нім.: Brüder Grimm) — Грїмм Якоб (1785–1863) та Грїмм Вільгельм (1786–1859), німецькі вчені та письменники. М.Грушевський транскрибував їх прізвище як “Грїм” 260, 385, 386, 475
- Брезицький Іван**, сотник Козельської сотні Київського полку (1654) 367, 501
- Бродзинський Казимир** — див. Бродзінський Казімеж
- Бродзінський Казімеж** (рос.: Бродзинский Казимир, 1791–1835), польський поет, літературознавець, публіцист, перекладач 11, 12, 240, 245, 431
- Брут Марк Юній** (85 до н.е. — 42 до н.е.), римський політичний діяч, сенатор 229
- Брюховецький Іван** (рос.: Брюховецкий Иван, 1623–1668), український вій-

- ськовий, політичний і державний діяч, гетьман Лівобережної України (1663–1668) 134, 232
- Бугайов Микола Васильович** (1837–1903), російський математик і філософ. Батько поета Андрія Белого 267
- Бугле Селестен** (1870–1940), французький соціолог, представник соціологічної школи Е. Дюркгейма 150
- Буд Левонтей**, осавул Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Бужинський Михайло Михайлович** (1879–1937), військовий за фахом, український історик, архівіст, археограф, літературознавець 440, 476
- Бузескул Владислав Петрович** (1858–1931), історик античності 434
- Буката Микифор**, сотник Козельської сотні Київського полку (1654) 367, 501
- Букреев Борис Якович** (рос.: Букреев Борис Яковлевич, 1859–1962), український математик 268
- Булюбаші**, український козацько-старшинський рід XVIII–XIX ст. 468
- Буслаєв Федір Іванович** (рос.: Буслаєв Федор Іванович, 1818–1897), російський мовознавець, фольклорист, історик літератури та мистецтва 386, 509
- Бут Павло Михнович** (прізвисько: Павлюк, ?–1638), гетьман Війська Запорозького Низового (1637), керівник козацького повстання 1637 р. 210, 299
- Бутенко Андрей**, осавул Канівського полку (1654) 367, 502
- Бутовскіи Михайло Іванов сын**, шляхтич (1654) 369, 504
- Бутурлін Андрей Васильевич** (? — після 1672), російський державний і військовий діяч 497
- Бутурлін Василь Васильович** (рос.: Бутурлін Василий Васильевич, ?–1656), московський військовий і державний діяч, дипломат, очільник московського посольства в Україні 1654 р. 365, 366, 370, 500, 501, 504, 506
- Бутурлін Федір Васильович** (рос.: Бутурлін Фёдор Васильевич, ?–1673), російський військовий та державний діяч 523
- Бухбіндер Наум Абрамович** (1895 — після 1940), український, російський та єврейський історик єврейського походження, археограф 476
- Бучинський Мелітон Осипович** (1847–1903), український галицький громадський та освітній діяч, фольклорист, етнограф 4, 71, 93, 96, 247, 429, 442, 445, 472
- Быковской Ефрем**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Бьянконі (Бьянконі) Антуан** (фр.: Bianceoni Antoine, 1882–1915), французький соціолог, представник соціологічної школи Е. Дюркгейма. Загинув на фронті під час Першої світової війни 148, 149

В

- Вакка Борис Олександрович**, сучасний російський архівіст XV, 507
- Валленрод(е) Конрад фон** — великий магістр Тевтонського ордену (1391–1393), герой однойменної поеми А. Міцкевича 117, 450
- Вальнер Йосиф**, київський видавець середини XIX ст. 510
- Варзар Василь Єгорович** (псевдонім Андрей Іванов, 1851–1940), російський економіст, статистик, учасник народницького руху, автор пропагандистських брошур 444
- Варлаам**, християнин-пустельник, герой середньовічного роману індійського походження “Повість про Варлаама і Йоасафа”, що відомий у численних переказах та переробках, в тому числі давньослов’янських 116, 449
- Василевський Феофан Олександрович** (1855–1912), український письменник, громадський діяч 102
- Василенко Микола Прокопович** (1866–1935), український історик, історик права, політичний, громадський та державний діяч 230, 269, 363, 465, 468, 498
- Василь Великий** (IV ст.), святий, визначний церковний діяч, один із Отців Церкви та найшановніших християнських святих 24, 433
- Васильєв Григорей**, сотник Канівського полку (1654) 367, 502
- Васильєв Іван**, осавул Черкаського полку (1654) 369, 503
- Васильєв Іван**, писар Миргородського полку (1654) 368, 502
- Васильєв Кондрат**, сотник Миргородського полку (1654) 367–368, 502

- Вахнянин Анатоль Климович** (1841–1908), український громадсько-політичний діяч, композитор, педагог, директор Історично-філософської секції Наукового товариства ім.Шевченка (1893–1894) 116, 117
- Ващенко-Захарченко Віра Миколаївна** (1840–1895), український педагог, засновниця приватної жіночої гімназії у Києві. Дружина математика Михайла Ващенка-Захарченка 268
- Величко Самійло** (1670–1728), український козацько-старшинський літописець 221, 273
- Вельямінов Степан Лукич** (1670–1737), російський державний і військовий діяч, президент Малоросійської колегії у Глухові (1722–1726) 230
- Вересай Остап Микитович** (1803–1890), кобзар, приятель П.О.Куліша 192, 193, 462
- Верзилів (Верзилов) Аркадій Васильович** (1867–1931), український громадсько-політичний діяч, педагог, архівіст, краєзнавець 489
- Вернадський Володимир Іванович** (1863–1945), вчений-природознавець, філософ. Перший президент Української академії наук (1918–1919) XXIII
- Веселовський Олександр Миколайович** (рос.: Веселовский Александр Николаевич, 1838–1906), російський філолог, літературознавець, фольклорист 10, 14, 395, 432
- Вешняк Федір** (?–1650), український політичний, військовий і державний діяч, полковник чигиринський (1648–1650) 213
- Вельовецький Генрик** (1860–1924), польський біолог, політичний діяч, посол Райхсрату у Відні (1891–1907) 126
- Виговський Данило Остапович, Виговський Данило, Виговской Данило Остафьев сын** (?–1659), биховський полковник, брат І.О.Виговського 369, 371, 503, 505
- Виговський Іван Остапович** (рос.: Виговский, Виговской Іван Остафьев сын, бл. 1608–1664), український військовий, політичний і державний діяч, гетьман України (1657–1659) 232, 365, 366, 370, 452, 500, 501, 505
- Виговський Остафій Гнатович, Виговський Остафій, Виговской Остафей Игнатов сын** (?–1663), шляхтич, батько І.О.Виговського 369, 371, 503, 505
- Виговські** (рос.: Виговские), український шляхетський рід 371, 372, 506
- Винар Любомир-Роман Іванович** (1932), американський історик українського походження, засновник грушевськознавства V
- Виготт** (1350–1430), великий князь литовський, король гуситів у 1422–1427 рр. 64
- Вишенський Іван, Іоанн з Вишні** (бл. 1550–1621), православний монах, визначний український письменник-полеміст 115, 117, 213–215, 267, 449, 464
- Вишневецькі**, український князівський рід XIV–XVII ст. (у XVII ст. сполонізований), до роду належали відомі державні та військові діячі 39, 195
- Вишневецький Дімітрій Кузьмич** (рос.: Вишневецкий Димитрий Кузьмич, 1871–?), письменник, історик 405, 516
- Вишневецький, чернече ім'я Гедеон** (1678–1761), український церковний діяч, вихованець та викладач Києво-Могилянської академії, ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії 404
- Віельгорський Міхал** (пол.: Wielhorski Michał, бл. 1730–1794 (1814?)), польський державний діяч, автор трактату “O przywróceniu dawnego rządu według pierwiastkowych Rzeczypospolitej ustaw” (1775) 280, 479
- Вінітар** (друга пол. IV ст.), король остготів, що мешкали на теренах сучасної України 169
- Владимир Мономах** — див. Володимир Всеволодович Мономах
- Владимир Святославич** — див. Володимир Святославич
- Владимирський-Буданов Михайло Флегонтович** (1838–1916), український історик, історик права, археограф 458
- Владиміров Петро Володимирович** (рос.: Владимиров Петр Владимирович, 1854–1902), російський історик літератури 60, 438
- Владислав IV Ваза, Володислав** (1595–1648), король польський, великий князь

- литовський, цар московський обраний (1610–1613) 48
- Владислав II Ягайло** (1362–1434), великий князь литовський, польський король (1386–1434) 63
- Вовк Федір (Хведір) Кіндратович** (рос.: Волков Федор Кондратьевич, фр.: Volkov T., 1847–1918), видатний український антрополог, етнограф, археолог, археограф, музеєзнавець, літературознавець 21, 26, 97, 101, 102, 314–317, 319–321, 326–328, 333, 363, 433, 445, 487, 488
- Возняк Михайло Степанович** (1881–1954), український літературознавець та фольклорист 60, 117, 121, 400, 413, 415, 435, 437, 438, 440, 443, 448, 450, 516, 516, 518, 519
- Войтенко Яков**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Войцехович Іван** (рос.: Войцехович Иван, бл. 1801– після 1830), український і російський філолог, письменник, лексикограф 244, 471
- Войцицький Казимир** (пол.: Wójcicki Kazimierz Władysław, 1807–1879), польський письменник, історик, видавець 381, 509
- Волкобой Іван**, студент Університету св. Володимира у Києві, слухач М.П. Драгоманова у 1870 р. 441
- Волков Федор Кондратьевич** — див. Вовк Федір (Хведір) Кіндратович
- Волковинський Валерій Миколайович** (1948–2006), український історик 523
- Волковскі Кондратей**, осавул Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Володимер** — див. Володимир Святославич
- Володимир Всеволодович Мономах** (рос.: Владимир Всеволодович Мономах, 1053–1125), князь смоленський (1073–1078), чернігівський (1078–1094), переяславський (1094–1113), великий князь київський (1113–1125) 247, 307, 341, 472, 473, 483, 486
- Володимир Святославич, Володимер, св. Володимир** (рос.: Владимир Святославич, св. Владимир, бл. 956–1015), державний та військовий діяч Київської Русі, великий князь київський (980–1015), князь новгородський (969–977, 980–988). Канонізований католицькою та православною церквами як рівноапостольний святий 216, 339, 348, 408–412, 443, 466, 480, 490, 516, 517, 521
- Володислав** — див. Владислав IV Ваза
- Волошен Еремей**, сотник Корсунського полку (1654) 367, 501
- Волошин Ілья**, осавул Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Волховський Фелікс Вадимович** (1846–1914), український діяч російського і міжнародного революційного руху, журналіст, письменник, у 1870-х рр. — учасник народницького руху 74, 86, 87, 444
- Волченко Федор**, осавул Черкаського полку (1654) 367, 502
- Вольтер** (1694–1778), французький письменник та філософ-деїст 270
- Вормс Рене** (1869–1926), французький соціолог і політичний діяч 143, 454, 455
- Вороненко Стенка Федоров син**, козак, син полковника (1654) 373, 376
- Воронковской Іван**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Воронченко Яков (Яків)** (?–1679), український військовий і державний діяч, полковник черкаський (1648–1652) і прилуцький (1652–1657, 1658) 366, 501
- Врангель Фердинанд Петрович** (1796–1870), російський військовий і державний діяч, мореплавець, полярний дослідник. Його ім'ям названі два острови — у Північному Льодовитому та Тихому океанах 148, 455
- Врублевський**, помилково наведене М. Грушевським ім'я. Див. Віельгорський Міхал
- Всеволод Ольгович** (?–1146), князь сіверський (1115–1127), чернігівський (1127–1139), великий князь київський (1139–1146) 341, 343
- Всеволод Святославич** (р.н. невід. — 1196), молодший брат Ігоря Святославича, князь курський і трубчевський, герой давньоруської поеми “Слово о полку Ігоревім” 15, 341
- Всеволод Ярославич** (1030–1093), князь переяславський (1054–1073), чернігівський (1073–1078), великий князь київський (1078–1093) 337, 341, 411
- Всежецкой Нестер Яковлев сын**, шляхтич (1654) 369, 504

- Выговские** — див. Виговські
Выговский Иван — див. Виговський Іван
Выговский Данило — див. Виговський Данило
Выговский Остафий — див. Виговський Остафій Гнатович
Выговской Данило Остафьев сын — див. Виговський Данило
Выговской Иван Остафьев сын — див. Виговський Іван
Выговской Остафей Игнатов сын — див. Виговський Остафій Гнатович

Г

- Габерляндт Мікаель** (1860–1940), австрійський етнограф, фольклорист, індолог, один із засновників Австрійського етнографічного музею (Österreichisches Museum für Volkskunde) 21, 433
Гаврилов Кондратей, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
Гаврилов Лаврентей, переяславський міщанин (1654) 368, 503
Гаврилов Семен, козак Канівського полку (1654) 369, 503
Гадачек Кароль (пол.: Nadacek Karol, 1873–1914), польський археолог чеського походження. Професор Львівського університету, дослідник Михалківського скарбу 160, 457
Гаєвський Степан Юхимович (чернець ім'я Сильвестр, 1876–1975), український літературознавець, педагог, церковний діяч 476
Гайкевич (помилково) — див. Зайкевич
Галаган, полковник — див. Галаган Гнат Іванович
Галій Микола (1892–1971), український громадський діяч, педагог, журналіст 446
Галін Мартирій Андроникович (1856–1943), клініцист, доктор медицини. Один із засновників Українського наукового товариства у Києві, голова його медичної секції 499
Гаммер-Пургшталь Йозеф фон (нім.: Hammer-Purgstall Joseph von, 1774–1856), австрійський історик-орієнталіст, перекладач 419, 421, 520, 521
Ганенко, збирач етнографічного матеріалу (XIX ст.) 5
Ганжа Андйбер, богатыр, легендарний герой української народної думи 16
Ганицький Михайло Антонович (1842–1886), священник, український етнограф, історик Церкви 7, 430
Ганна Барвінок — див. Білозерська Олександра Михайлівна
Ганцов Всеволод Михайлович (1892–1979), український мовознавець 349, 490
Гапон Георгій Аполлонович (1870–1906), священник Російської православної церкви, громадський і політичний діяч, проповідник 359
Гвєраці (Гвєрацці) Франческо Домініко (1804–1873), італійський політичний діяч, письменник 39
Гедеон Вишневський — див. Вишневський, чернець ім'я Гедеон
Гедимінів род — див. Гедиміновичі
Гедимінова династія — див. Гедиміновичі
Гедиміновичі, Гедимінів род, Гедимінова династія, династія великих князів литовських у 1341–1572 рр. та королів польських у 1385–1572 рр., нащадки великого князя литовського Гедиміна (бл. 1275–1341) 278, 279
Георгій (кінець III — поч. IV ст.), християнський святий, великомученик 409
Георгій Мних — див. Георгій Амартол
Георгій (в миру Кониський (рос.: Конисский) Григорій Йосипович, 1717–1795), архієпископ Могилівський, Мстиславський і Оршанський, церковний та громадський діяч, український філософ, письменник 467
Георгій Амартол, Георгій Мних (IX ст.), візантійський хроніст, монах, автор “Хроніки” 410, 518
Георгій Сінкел (VIII–IX ст.), візантійський історик, автор “Хроніки” 410
Гердер Йоганн-Готфрід (нім.: Herder Johann Gottfried von, 1744–1803), німецький філософ, фольклорист, письменник 377, 381, 508, 509
Гермайзе Осип (Йосип) Юрійович (1892 — після 1958), український історик 437, 441, 465, 476, 480, 497, 498, 516
Гернет Олександр Христофорович (1835–1893), секретар Одеської міської управи, журналіст, публіцист, громадський діяч. Член Одеської громади 100
Геродот Галікарнаський (між 490 і 480 до н.е. — бл. 425 до н.е.), давньогрецький історик, географ, мандрівник 156, 163–166

- Герострат**, мешканець міста Ефеса, який у 356 р. до н.е. спалив храм Артеміди у рідному місті для того, щоб його ім'я запам'ятали нащадки 125
- Герц Роберт** (фр.: Hertz Robert, 1881–1915), французький соціолог, представник соціологічної школи Е. Дюркгейма. Загинув на фронті під час Першої світової війни 148, 149
- Герцен Олександр Іванович** (1812–1870), російський письменник, публіцист, літературний критик, філософ. Засновник Вільної російської друкарні, де в 1857–1867 рр. видавав щотижневик “Колокол” 39, 73, 75, 292, 482
- Гильєбрандт Петр Андреевич** — див. Гильєбрандт Петро Андрійович
- Гирич Ігор Борисович** (1962), український історик, архівознавець, археограф XXIII, 523
- Гирманов Емельян**, осавул Чернігівського полку (1654) 368, 502
- Гильєбрандт Петро Андрійович** (рос.: Гильєбрандт Петр Андреевич, 1840–1905), російський історик, археограф, фольклорист, палеограф, літератор 395, 511
- Гладилович Дем'ян** (1846–1892), галицький громадський і політичний діяч, голова Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1887–1889, 1891–1892) 400
- Гладкий Матвій Іванович** (бл. 1610–1652), полковник миргородський, дипломат, керівник антипольського повстання на Лівобережжі, претендент на гетьманство. Страчений за наказом Б.Хмельницького 176
- Гладкой Іван**, козак Переяславського полку (1654) 369, 503
- Глинський Михайло Левович** (1467–1534), український магнат, воєначальник та державний діяч Великого князівства Литовського і Великого князівства Московського 283
- Глушко Сильвестр Васильович** (1896–1964), український історик, учень М.С.Грушевського 441
- Гнатюк Володимир Михайлович** (1871–1926), український етнограф, фольклорист, мовознавець, літературознавець, мистецтвознавець, перекладач, громадський діяч 10, 116, 431, 436, 471, 482
- Гнідич (Гнедич) Микола Іванович** (1784–1833), письменник, учений, чиновник Російської імперії українського походження 357
- Говорський Ксенофонт Антонович** (1811–1871), російський історик, журналіст, видавець 309, 487
- Говорт Генрі** (англ.: Howorth Henry Hoyle, 1842–1923), британський політичний діяч, адвокат, історик-аматор, геолог 419, 520
- Гоголь Микола Васильович** (1809–1852), російськомовний прозаїк, драматург, публіцист українського походження 246, 248, 268, 296, 357, 389, 472, 473
- Гогоцький Сильвестр Сильвестрович** (1813–1889), філософ, історик філософії, професор Київської духовної академії та Київського університету 178
- Годунов Борис** (1551–1605), боярин, московський цар (1598–1605) 48
- Голка**, позитивний персонаж твору П.Куліша “Великі проводи: поема 1648”. На думку М.Грушевського, прототипом Голки був Юрій Немирич 188, 190
- Головацький Яків Федорович** (рос.: Головацький Яков Федорович, 1814–1888), український лінгвіст, етнограф, фольклорист, історик, греко-католицький священник, громадський діяч 62, 439
- Голубев Степан Тимофійович** (рос.: Голубев Степан Тимофеевич, 1848–1920), історик, професор Київської духовної академії та Київського університету 7, 430, 474
- Голубовський Петро Васильович** (1857–1907), український та російський історик 347, 474
- Гольшанська, княжна** — див. Софія Гольшанська
- Гомер**, легендарний давньогрецький поет 199, 205, 209, 214
- Гонта Іван** (1740–1768), керівник українського гайдамацького руху, один із керівників селянсько-козацького повстання, відомого під назвою Коліївщина (1768–1769) 189
- Горацій** (65 до н.е. — 8 до н.е.), видатний давньоримський поет 470
- Горбунов Й.И.**, київський видавець кінця XIX — початку XX ст. 516
- Горкуша Остафей**, сотник Корсунського полку (1654) 367, 502

- Горленки**, український козацько-старшинський, згодом дворянський рід XVII—XVIII ст. 233
- Горленко Дмитро Лазаревич** (1660—1731), український державний діяч, полковник Прилуцького полку (1692—1708), один із найближчих соратників гетьмана І.Мазепи 233, 234
- Горобець Сергій Михайлович**, сучасний український історик XV, 507
- Грабовський Міхал** (1804—1863), польський письменник, літературний критик, історик, представник “української школи” в польській літературі. З середини 1820-х рр. проживав в Україні. Приятель П.О.Куліша 462
- Грабовські**, родина М.Грабовського. *Див.* Грабовський Міхал 195
- Грабянка Григорій Іванович** (?—1738), український державний і військовий діяч, козацький літописець 222, 273
- Градовський Олександр Дмитрович** (рос.: Градовский Александр Дмитриевич, 1841—1889), російський правник, публіцист 486
- Грачев В.**, московський видавець середини XIX ст. 514
- Гребенко Логин**, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Гребенник Семен**, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Гребінка Євген Павлович** (1812—1848), український письменник, байкар, педагог, видавець 259
- Греч Микола Іванович** (рос.: Греч Николай Иванович, 1787—1867), російський видавець, редактор, журналіст, філолог, перекладач 252, 473
- Григорієв Іван** (чес.: Grigorev Ivan), посланець молдовського господаря Георгія Стефана до Москви (1654) 352, 492
- Григорій** (XI ст.), дяк, який писав “Остромирове Євангеліє” 411
- Григорій Великий** (бл. 540—604), папа Римський, теолог 60
- Григорій І Цамблак (Цамбляк)** (бл. 1364—1419 (або 1420 або 1450)), церковний і освітній діяч, митрополит Київський і Литовський (1414—1419), не затверджений Константинопольським патріархом 66
- Григорьев Александр**, судовий писар Канівського полку (1654) 367, 502
- Григорьев Артемон**, шляхтич (1654) 369, 504
- Григорьев Роман**, писар Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Григорьев Семен**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Григорьев Степан**, сотник Прилуцького полку (1654) 367, 502
- Григорьев Трофим**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Григорьев Федор**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Григорьев Юрь**, козак Канівського полку (1654) 367, 502
- Григорьев Яков**, осавул Кропивнянського полку (1654) 369, 503
- Григорьев Яков**, судовий писар Київського полку (1654) 366, 501
- Гринько Григорій Федорович** (1890—1938), радянський політичний і державний діяч, голова Держплану УСРР (1922—1923, 1925—1926) 447
- Грицутенко Іван**, сотник Полтавського полку (1654) 367, 502
- Грінченко Борис Дмитрович** (1863—1910), український громадський діяч, письменник, педагог, лексикограф, літературознавець, історик, етнограф 363, 499
- Грозний** — *див.* Іван IV Грозний
- Грудниченко Марко**, козак Кропивнянського полку (1654) 369, 503
- Грушевська Катерина Михайлівна** (1900—1942), донька М.С.Грушевського, етнолог, соціолог VIII, X, 22, 137, 433, 453
- Грушевський Марко Федорович** (1865—1938), церковний діяч, педагог, етнограф 139, 453
- Грушевський Михайло Сергійович** (рос.: Грушевский Михаил Сергеевич, хорват.: Hruševski Mihajlo Sergijevič, чес.: Hruševs'kyj Mychajlo, фр.: Gruševskij M., псевдонім: Сергієнко М., криптонім М.Г., 1866—1934), визначний український історик та політичний, громадський і культурний діяч V—XX, XXIII, XXIV, 129, 168, 185, 237, 268, 306, 363, 428—481, 483—490, 494, 495, 497—500, 507—512, 515—523
- Грушевський Олександр Сергійович** (1877—1942), український історик, літературознавець, етнограф, журналіст.

- Брат М.С.Грушевського XI, 363, 441, 448, 459, 499, 516
- Грушевські**, родина 434
- Гулак Микола Іванович** (рос.: Гулак Николай Иванович, 1821–1899), український вчений, громадський і політичний діяч 482
- Гуляницькі Григорей**, осавул Брацлавського полку (1654) 367, 502
- Гуляницької Іван** — див. Гуляницький (Гуляницькой) Іван
- Гуляницький (Гуляницькой) Іван**, український військовий і державний діяч доби Хмельниччини, полковник ніжинський і корсунський (1654–1657), стародубський наказний полковник (1657) 366, 501
- Гумбольдт Александер фон** (1769–1859), німецький вчений-енциклопедист, фізик, географ, мандрівник, автор багатотомної праці “Космос” (у 1845–1857 рр. вийшли 1–4 томи, 5 том залишився незавершеним) 306
- Гумілевський Філарет** — див. Філарет (Гумілевський)
- Гунашевич** — див. Гунашевський Михайло
- Гунашевський** — див. Гунашевський Михайло
- Гунашевський Михайло, Гунашевич, Кунашевської Михайло Ігнатъев сын** (? — після 1672), український літописець, дипломат, церковний діяч 369, 372, 504, 506
- Гунковської Данило**, шляхтич (1654) 369, 504
- Гуня Дмитро** (перша пол. XVII ст.), військово-політичний діяч, керівник селянсько-козацьких повстань 1630-х рр., гетьман (1637, 1638) 188, 189
- Гус Ян** (1368–1415), чеський релігійний мислитель, філософ, реформатор. Послдовники Гуса відомі як гусити 63
- Г**
- Галаган Гнат Іванович** (рос.: Галаган Игнат Иванович, ?–1748), український військовий і політичний діяч, полковник чигиринський (1709–1714) і прилуцький (1714–1739) 468
- Галагани**, український козацько-старшинський рід, до роду належали відомі поміщики, землевласники, меценати (XVIII–XIX ст.) 179
- Гамір Френсіс** (англ.: Summere Francis Barton, 1855–1919), американський фольклорист та мовознавець 14, 432
- Гете Йоганн Вольфганг фон** (1749–1832), визначний німецький поет, мислитель, натураліст 122
- Грімм Якоб** (нім.: Grimm Jacob von, 1785–1863), німецький філолог, фольклорист, письменник. Див. також Брати Грімм 381, 388, 509
- Д**
- Давид Максим** (фр.: David Maxime, ?–1914), французький соціолог, антрополог, представник соціологічної школи Е.Дюркгейма. Загинув на фронті під час Першої світової війни 148, 149
- Давид Святославич** (бл. 1050–1123), князь переяславський (1073–1076), муромський (1076–1093), смоленський (1093–1095, 1096–1097), новгородський (1094–1095), чернігівський (1097–1123) 341
- Давид**, капітан, німець-полонений з польського війська (1655) 424, 426
- Давиденко І. та А.**, київські видавці середини XIX ст. 478
- Давилов Іван**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Давид, капітан** — див. Давид, капітан
- Давыдов Кирило**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Данило** (друга пол. XI — поч. XII ст.), ігумен одного із чернігівських монастирів, який на початку XII ст. відвідав Палестину і описав свою подорож 138
- Данило Галицький, Данило Романович** (1201–1264), державний і військовий діяч, правитель Галицько-Волинського князівства. Князь волинський (з 1211), галицький (з 1211), київський (1240). Король Русі (з 1253/1254) 283
- Данилов Володимир Валеріанович** (1881–1970), російський літературознавець, фольклорист, шевченкознавець 471
- Данилов Остафей**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Дашкевич Микола Павлович** (1852–1908), український літературознавець, історик, фольклорист 10, 441, 458
- Дашков Остафей**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502

- Дашков Степан**, козак Переяславського полку (1654) 368, 502
- Дашкова Катерина Романівна** (1743–1810), княгиня, російська письменниця, вчена, директорка Імператорської Російської академії, створеної у 1783 р. 515
- Декарт Рене** (1596–1650), французький філософ, математик, фізик, фізіолог 377, 508
- Дем'янов Іван**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Деркач Тихан**, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Джалалій Филон Прокопович, Джалалій, Джалалій, Жежелей Филон, Жижелей Филон** (?–1659), український військовий діяч доби Хмельниччини, полковник прилуцький (1649), черкаський (1657–1659, 1663–1666), кропивницький (1649–1658), наказний гетьман Війська Запорозького (1651–1655) 366, 369, 370, 501, 503, 504
- Джемс (Джеймс) Вільям** (1842–1910), американський філософ, психолог 148
- Джигир Охрім**, кум, вигадана особа, згаданий у брошурі Ф.Волховського “Правдиве слово хлібороба” 87
- Джиджора Іван Миколайович** (1880–1919), український громадський діяч, історик, публіцист. Учень М.Грушевського XI, 230, 363
- Дзедушицький (Дідушицький) Володимир Ксаверій Тадеуш** (1825–1899), граф, меценат, колекціонер, галицький політичний діяч 21
- Дзедушицькі** (Дідушицькі, пол.: Dzieduszycki), старовинний спольщений боярський український рід (XVII–XIX ст.) 21, 457
- Дикарев (Дикарив) Митрофан Олексійович** (1854–1899), український і російський фольклорист, етнограф, мовознавець 30, 416, 434, 516, 518, 519
- Димитрій Донскої** — див. Дмитро Донський
- Дідель**, педагог, гімназійний учитель В.Антоновича 270
- Дідушицькі** — див. Дзедушицькі
- Длугош (Длугош) Ян** (1415–1480), польський історик та дипломат 61, 62, 431
- Дмитреєв Іван**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Дмитреєв Іван**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Дмитреєв Павел**, сотник Чигиринського полку (1654) 367, 501
- Дмитро Донський** (рос.: Димитрій Донскої, 1350–1389), великий князь московський (з 1359 р.) 298, 303, 483, 485
- Добриня** (рос.: Добрыня), воєвода Володимира Святославича, брат Малуші, син Малка Любечанина 348
- Добролюбов Микола Олександрович** (1836–1861), російський літературний критик, публіцист 75, 289
- Доленга-Ходаковський (Ходаковський) Зоріан** (рос.: Ходаковский Зориан, справжнє прізвище Чарнецький Адам, 1784–1825), польський, білоруський і український етнограф, фольклорист, археолог 240, 262
- Доманицький Василь Миколайович** (1877–1910), український літературознавець, історик, фольклорист, публіцист, громадсько-політичний діяч. Учень В.Антоновича 283, 363, 480
- Донец Семен**, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Донцов Григорій**, студент Університету св. Володимира у Києві, слухач М.П.Драгоманова у 1870 р. 441
- Дорогоненко Левонтей**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Дорогоненко Лукьян**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Дорофеев Петр** — див. Дорошенко Петро Дорофійович
- Дорошенко Володимир Вікторович** (1879–1963), український бібліограф, літературознавець, історик, перекладач 446
- Дорошенко Дмитро Іванович** (1882–1951), український політичний діяч, дипломат, історик, публіцист, літературознавець, бібліограф 477
- Дорошенко Петро Дорофійович, Дорофеев Петр, Дорошенко Петр** (1627–1698), український політичний, державний і військовий діяч, гетьман Війська Запорозького Правобережної України (1665–1676) 232, 418, 423–427, 499
- Дорошенко Федір (Федор) Дорофійович** (XVII ст.), брат П.Д.Дорошенка 424, 427

- Дорошенко Петр** — див. Дорошенко Петро Дорофійович
- Дорошкевич Олександр Костянтинович** (1896 (1889 ?)—1946), український літературознавець, літературний критик, педагог. У 1920-х рр. опрацьовував архівні матеріали П.Куліша 459
- Драгоманов (Драгоманів) Михайло Петрович** (рос.: Драгоманов Михаил Петрович, 1841—1895), визначний український громадський діяч, філософ, публіцист, історик, фольклорист, літературознавець, економіст XVI, XVII, 3—5, 7, 8, 10, 17, 18, 32, 68, 69, 70—74, 76, 77, 80—85, 90, 93—98, 100, 101—103, 105, 109, 110, 114, 116, 132—134, 219, 237, 246, 247, 249, 250, 255—257, 263, 264, 273, 274, 307, 309, 357, 395, 397, 414, 415, 428—430, 432, 436, 440—448, 451, 452, 472—474, 482, 509, 512—514, 519, 523
- Драгоманов Петро Якимович** (1802—1860), чиновник, правник, літератор. Батько М.П.Драгоманова та О.П.Косач (Олени Пчілки) 441
- Драгоманов Світозар Михайлович** (1884—1958), український економіст, кооператор, перекладач, публіцист. Син М.П.Драгоманова 441
- Драгоманова (уродж. Цяцька) Єлизавета Іванівна** (1821—1895), мати М.П.Драгоманова та О.П.Косач (Олени Пчілки) 441
- Драгоманови**, родина 83, 441
- Дубровіна Любов Андріївна** (1950), український історик, джерелознавець, книгознавець XXIII
- Дубровський Василь Васильович** (1897—1966), український історик-архівіст, музеєзнавець, сходознавець (тюрколог), громадський і релігійний діяч 421, 522
- Дурдуківський Володимир Федорович (Хведорович)** (1874—1937), український громадський діяч, педагог, літературознавець, мовознавець 363
- Дьюї Джон** (англ.: Dewey John, 1859—1952), американський філософ (прагматик), психолог, освітній діяч 148, 455
- Дюркгейм Андре-Арман** (1892—1915), французький лінгвіст та соціолог, син Е.Дюркгейма. Загинув на фронті під час Першої світової війни 149, 455
- Дюркгейм Еміль** (фр.: Durkheim Émile, 1858—1917), французький соціолог, етнолог 28, 143—150, 454, 455
- Дяченко Іван**, сотник Корсунського полку (1654) 367, 501—502

Е

- Еберт Макс** (нім.: Ebert Max, 1879—1929), німецький археолог 160, 456, 457
- Евгеній** — див. Євгеній (Болховитинов)
- Евойков Федор**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Евтифеев Василей**, писар Переяславського полку (1654) 368, 502
- Евфимовський Володимир Степанович** — див. Євфимовський Володимир Степанович
- Елеонський Федор Герасимович** (1836—1906), російський історик-біблеїст, видавець 497
- Емельянов Корнило**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Емін Федір Олександрович** (рос.: Эмин Федор Александрович, 1735—1770), російський письменник, перекладач 484
- Енгельс Фрідріх** (1820—1895), німецький підприємець, політичний діяч, філософ, історик, публіцист, один із основоположників марксизму 77, 95, 446
- Еразм Роттердамський** (рос.: Эразм Роттердамский, 1466—1536), вчений-гуманіст, визначний мислитель епохи Відродження 268
- Еремеев Семен**, козак Кропивнянського полку (1654) 369, 503
- Ермолаев Василей**, сотник Ніжинського полку (1654) 369, 503
- Ермолаев Тимофей**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Ермошин Степан**, козак Ніжинського полку (1654) 369, 503
- Есипов Федосей**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Естир** — див. Есфір
- Естрайхер Кароль** (1827—1908), польський бібліограф, критик, історик літератури і театру, публіцист, упорядник багатотомного каталогу польських книг і книг про Польщу “Bibliografia polska” 122, 450
- Есфір (Естир)**, одна із найвідоміших біблійних жінок, головна дійова особа одноїменної книги Старого Завіту 60

Ефименко Петро Петрович — див. Ефименко Петро Петрович

Є

Євгеній (рос.: Евгений, в миру Болховитинов Євфимій Олексійович, 1767–1837), митрополит київський (з 1822), історик, бібліограф, археолог 221, 292, 484

Євещький Орест Степанович, український письменник, фольклорист, етнограф XIX ст., учасник гуртка поетів-романтиків 428

Євещький Федір Степанович (бл. 1800—після 1843), український славіст, фольклорист, етнограф, учасник гуртка поетів-романтиків 428

Євфимовський Володимир Степанович (рос.: Евфимовский Владимир Степанович, 1899–1942), український історик, археограф, архівіст. Учень М. Грушевського 365, 373, 499, 500, 506, 507

Єгунова-Щербина Софія Мартіївна, громадська діячка, член Одеської громади 100, 363, 476

Єзус — див. Христос

Єлисей Плетенецький — див. Плетенецький Олександр Михайлович, чернече ім'я Єлисей

Єнукідзе Авель Сафронович (1877–1937), діяч революційного руху в Російській імперії, радянський державний та політичний діяч XVII, XVIII, 109, 446, 447

Єрмак Тимофійович (1532/1534 (1542?)–1585), отаман донських козаків, розбійник, ватажок походу на Сибірське ханство, що поклав початок завоюванню сибірських земель Московським царством 48

Єронім Празький (рос.: Иероним Празский, бл. 1380–1416), чеський реформатор, учений, сподвижник Яна Гуса 63, 439

Єрофеїв Іван Федорович (1882–1953), український письменник, історик, літературознавець, етнограф і фольклорист 10

Ефименко Олександра Яківна (1848–1918), російський та український історик, етнограф 26

Ефименко Петро Петрович (рос.: Ефименко Петр Петрович, 1884–1969),

український і російський археолог, етнограф, учень Ф.К.Вовка 315, 317, 488

Єфрем, митрополит київський (1054/1055–1065) 408

Єфремов Сергій Олександрович (1876–1939), український громадсько-політичний і державний діяч, літературознавець, публіцист, журналіст 437, 459

Ж

Жданов Степан, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502

Жданович Антін (?–1660), український військовий діяч доби Хмельниччини, дипломат, полковник київський (1650–1653, 1655–1656), наказний гетьман, генеральний суддя (1656) 375, 523

Жежелей Филон — див. Джалалій Филон Прокопович

Желі Джордж (фр.: Gelly Georges), французький соціолог, представник соціологічної школи Е. Дюркгейма. Загинув на фронті під час Першої світової війни 149

Желобченко Демід, сотник Брацлавського полку (1654) 367, 502

Желябов Андрій Іванович (рос.: Желябов Андрей Иванович, 1851–1881), революціонер-народник. Страчений 3 (15) квітня 1881 р. за замах на імператора Олександра II 100, 101

Жемчужников Лев Михайлович (1828–1912), український і російський художник. Син Єлисавети Олексіївни Перовської та Михайла Миколайовича Жемчужникова, брат Олексія Михайловича Жемчужникова. Приятель П.О.Куліша 462

Жигимонт (Сигізмунд) Корибутович (бл. 1395–1435), литовсько-руський князь, намісник Чеського королівства. Герой Гуситських війн 63, 298

Жижелей Филон — див. Джалалій Филон Прокопович

Житецький Ігнат (Гнат) Павлович (1866–1929), український історик, літературознавець, публіцист 403, 437, 440, 448, 459, 465, 471, 497, 498, 516

Житецький Павло Гнатович (рос.: Житецкий Павел Игнатьевич, 1837–1911), філолог, перший історик української літературної мови, педагог, публіцист.

Один із основоположників київської Старої громади 10, 11, 12, 93, 102, 247, 256, 257, 264, 363, 364, 415, 416, 429, 431, 445, 458, 474, 475, 519

Жовківський — див. Жолкевський Станіслав

Жолкевський (Жовківський) Станіслав (1547–1620), польський шляхтич, військовий та державний діяч Речі Посполитої 204

Жоравка Лук'ян Іванович (?–1719), український державний і військовий діяч, полковник Стародубського полку (з 1709) 226

Жуковский Аркадій Іларіонович (1922–2014), український історик, громадський і політичний діяч 434

З

Заблоцкий Яков, сотник Канівського полку (1654) 367, 502

Заборовський Михайло (чернече ім'я Рафаїл, 1676–1747), український церковний, громадський та освітній діяч, митрополит Київський, Галицький та всієї Малої Росії (1743–1747) 404

Загоровський Євген Олександрович (рос.: Загоровский Евгений Александрович, 1885–1938), український історик 520

Зайкевич Анастасій Єгорович (1842–1931), агроном, професор Харківського університету. Допомогав Полтавському земству в описі гончарних виробів, у деяких газетних статтях із бджільництва торкався етнографічних сторінок народного життя. (Прізвище помилково надруковано *Гайкевич*) 5, 429

Заклинський Леонід Гнатович (1850–1890), український історик, громадсько-політичний діяч 96

Залеський Богдан (1802–1886), польський поет і громадський діяч 519

Залеський Вацлав Міхал (псевдонім пол.: Waclaw z Oleska, 1799–1849), польський етнограф, поет, політичний діяч 381, 509

Залізняк Максим Ієвлевич (бл. 1740 — 1768), січовий козак, один з керівників селянсько-козацького повстання, відомого під назвою Коліївщина (1768–1769) 90, 189

Залізо (Зелізо, Желізо) Іван (чернече ім'я Йов, Йов Почаївський, 1550–

1651), церковний діяч, письменник. Преподобний (канонізований Російською православною церквою) 214

Залюбовський Григорій Антонович (1836–1898), український етнограф, фольклорист, письменник, громадський діяч 5

Замойські (рос.: Замойские), польський графський рід 372, 506

Заозерський Олександр Іванович (рос.: Заозерский Александр Иванович, 1874–1941), російський історик 518

Запасной Сидор, козак Ніжинського полку (1654) 369, 503

Запорожець-невмирака, очільник козацтва-гайдамацтва, головний герой вертепної драми П.Куліша “Іродова морока (Святочне представление на малорусском языке)” 196

Заруба Віктор Миколайович (1957), український історик *XII*

Заславський Давид Йосифович (рос.: Заславский Давид Йосифович, 1880–1965), російський публіцист, літературний критик, партійний діяч 441

Затонський Володимир Петрович (1888–1938), радянський партійний і державний діяч, з 1924 — секретар ЦК КП(б)У, у 1927–1933 — нарком Робітниче-селянської інспекції та голова Центральної контрольної комісії ЦК КП(б)У 448

Захарченко-Ващенко — див. Ващенко-Захарченко

Заходний Мартин (1869–1910), львівський архітектор, будівничий вілл І.Франка та М.Грушевського у Львові 451

Зборовський Самуїл (Самійло) (?–1584), військовий і політичний діяч Речі Посполитої, гетьман Війська Запорозького (1581–1584) 212

Зелізо Йов — див. Зелізо Іван

Земкевич Михайло, варшавський видавець останньої третини XIX ст. 475

Зібер Микола Іванович (1844–1888), український економіст, соціолог, філософ, громадський діяч, популяризатор марксизму в Україні 26, 72, 77, 80, 97, 441, 445

Золотаренко Іван Никифорович, Іван Никифорокно Золотаренко (?–1655), український військовий діяч доби

- Хмельниччини, полковник корсунський (1652) і ніжинський (1652–1655), наказний гетьман Сіверський (1654–1655) 366, 423, 501
- Золоторенко Максим**, сотник Канівського полку (1654) 367, 502
- Зубатов Сергій Васильович** (1864–1917), російський чиновник, організатор системи політичного розшуку у Російській імперії на початку ХХ ст. 359
- Зубрицький Денис Іванович** (1777–1862), український історик, етнограф, архівіст 517
- Зубрицький Михайло Іванович** (1856–1919), український етнограф, фольклорист, історик 21
- Зузин Никита Олексеевич, Зузин Микита Алексеевич** — див. Зюзін Микита Олексійович
- Зюзін Микита Олексійович, Зузин Микита Алексеевич, Зузин Никита Олексеевич**, боярин, путивльський воєвода 373–375

И–Й

- Иван Васильевич Грозный** — див. Іван IV Грозний
- Иван Великий** — див. Іван III Васильович
- Иван Грозный** — див. Іван IV Грозний
- Игнатовской Василей Гаврилов сын**, шляхтич (1654) 369, 504
- Игнатъев Григорей**, осавул Кропивнянського полку (1654) 369, 503
- Игорь** — див. Ігор Святославич
- Иеремия Галка** — див. Костомаров Микола Іванович
- Иероним Пражский** — див. Єронім Празький
- Ильин Яков**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Илья Муромец** — див. Ілля Руський
- Иордан** — див. Іордан
- Ирина** (I ст.), християнська свята, великомучениця 409
- Истрин Василий Михайлович** — див. Істрін Василь Михайлович
- Йоасаф**, син індійського царя, який стає християнином, герой середньовічного роману індійського походження “Повість про Варлаама і Йоасафа”, що відомий у численних переказах та переробках, в тому числі давньослов'янських 116, 449
- Йов**, старозавітний праведник, про якого оповідає Книга Йова в Біблії 206, 311
- Йона Глезна** (пом. 1494), митрополит Київський, Галицький та всієї Русі 66
- Йосиф Флавій** (I ст.), єврейський історик 410
- Йосія** (VII ст. до н.е.), цар Юдейського царства 409

I

- Иван IV Грозный** (Іван Васильович, рос.: Іван Грозний, Іван Васильевич Грозный, 1530–1584), великий князь московський (1533–1547), перший російський цар (від 1547) 33, 36, 47, 48, 52, 53, 436, 437
- Иван Богуславецъ**, легендарний герой одноіменної козацької думи 7, 16
- Иван Васильович** — див. Іван IV Грозний
- Иван Великий** — див. Іван III Васильович
- Иван III Васильович, Иван Великий** (рос.: Іван Великий, 1440–1505), великий князь московський (з 1462) 247, 249, 295, 472
- Иван Канівченко, Івась Коновченко**, легендарний козак, герой однойменної української думи 16
- Иван**, узагальнене ім'я українського парубка 140
- Иван, цар** — див. Іван IV Грозний
- Иванішев Микола Дмитрович** (рос.: Іванишев Николай Дмитриевич, 1811–1874), український і російський юрист, історик 274, 275, 402, 478
- Иваннікова Людмила Володимирівна**, сучасна українська дослідниця історії науки, етнолог 429
- Иванов Андрей**, сотник Чернігівського полку (1654) 368, 502
- Иванов Анофрей**, сотник Чернігівського полку (1654) 368, 502
- Иванов Артемей**, вїт переяславський (1654) 368, 503
- Иванов Григорей**, обозний Чернігівського полку (1654) 368, 502
- Иванов Григорей**, сотник Прилуцького полку (1654) 367, 502
- Иванов Дмитрей**, осавул Переяславського полку (1654) 368, 502
- Иванов Иван**, козак Канівського полку (1654) 367, 502
- Иванов Иван**, сотник Чернігівського полку (1654) 368, 502

- Іванов Карп**, писар Ніжинського полку (1654) 369, 503
- Іванов Козьма**, козак Корсунського полку (1654) 367, 502
- Іванов Лазар**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Іванов Мирон**, осавул Полтавського полку (1654) 367, 502
- Іванов Михайло**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Іванов Михайло**, сотник Корсунського полку (1654) 367, 501
- Іванов Остафей**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Іванов Петр**, козак Переяславського полку (1654) 368, 502
- Іванов Сава**, писар Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Іванов Самойло**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Іванов Степан**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Іванов Федор**, козак Переяславського полку (1654) 369, 503
- Іванов Яков**, сотник гетьманського полку (1654) 369, 503
- Ігнат'єв Іван**, сотник Прилуцького полку (1654) 367, 502
- Ігор Святославич** (рос.: Игорь Святославич, 1151–1202), новгород-сіверський (з 1178) та чернігівський князь (1198), герой давньоруської поеми “Слово о полку Ігоревім” 15, 203, 251, 254, 341, 473
- Ізяслав Мстиславич** (бл. 1097–1154), великий князь київський (1146–1154) 258, 342
- Іларіон** (990–1088), митрополит київський та всієї Русі, письменник, правдоподібно, автор “Слова про закон і благодать” 251, 411, 412
- Ілля Руський**, **Ілья Муромець**, легендарний богатир часів Київської Русі, герой руського епосу 203, 247, 463
- Ілля**, біблійний пророк, святий 24, 433
- Ільницький Лука Васильович** (1844 — ?), український громадський діяч, архівіст, видавець, збирач українського етнографічного матеріалу, член київської Старої громади 5
- Інокентій** (в миру Борисов Іван Олексійович, 1800–1857), проповідник, письменник та релігійний діяч, архієпископ 295
- Іоанн з Вишні** — див. Вишенський Іван
- Іоанн Златоустий** (347–407), святий, один із засновників Константинопольського патріархату, вселенський учитель, оратор, релігійний полеміст 409, 517
- Іоанни московські**, узагальнююча назва великого князя московського Івана III Великого та великого князя московського, царя Івана IV Грозного, у період правління яких територія Московського князівства (з 1547 — Московського царства) значно розширилась 304
- Іордан** (рос.: Иордан, VI ст.), готський історик 167
- Ірод**, цар, персонаж вертепної драми П.Куліша “Іродова морока (Святочне представлення на малорусском языке)”, символ антидуховності 196, 459, 460, 462
- Істрін Василь Михайлович** (рос.: Истрин Василий Михайлович, 1865–1937), російський літературознавець 58, 410, 438, 518
- Ісус Христос** — див. Христос

К

- Кабе Етьєн** (1788–1856), французький філософ-соціаліст, публіцист 73
- Калинин Авдей**, козак Переяславського полку (1654) 368, 502
- Калинин Іван**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Калиновський Григорій Іванович** (рос.: Калниновский Григорий, 1758 — після 1799), військовик, етнограф 244, 472
- Калінка Валеріян** (1826–1886), польський політичний та громадський діяч, історик, священник 268, 477
- Калужний Наум Михайлович** (справжнє прізвище Шейтельман, 1886–1937), український партійний та державний діяч, дипломат, журналіст 419, 520
- Каманін Іван Михайлович** (рос.: Каманин Иван Михайлович, 1850–1921), український історик, архівіст, археограф, палеограф 363, 460
- Камишан Олександр Михайлович** (1898–?), український історик-марксист, керівник Науково-дослідної кафедри марксизму при ВУАН (1926–1930), вчений секретар Соціально-економічного відділу ВУАН (1930–1932). Репресований 515

- Канівченко Іван** — див. Іван Канівченко
- Каннер Генріх** (1864–1930), австрійський письменник, журналіст, редактор, засновник віденського тижневика “Die Zeit” 117
- Канович Сагайдачний Петро** — див. Сагайдачний (Конашевич-Сагайдачний) Петро Кононович
- Капнисти (Капністи)**, український шляхетський рід XVIII–XX ст. 228
- Караваєв Володимир Опанасович** (1811–1892), лікар, один із організаторів медичного факультету Університету св. Володимира у Києві, його перший декан (1843–1847) 402
- Караджич Вук Стефанович** (1787–1864), сербський діяч національного відродження, письменник, філолог, історик, фольклорист 381, 385, 509
- Карл I Великий** (747–814), король франків (з 768), король лангобардів (з 774), імператор Заходу (з 800) 167, 168, 409, 410
- Карлович Ян** (1836–1903), видатний польський філолог та етнолог 123
- Кармелюк Устим Якимович** (1787–1835), український селянин, керівник повстанського руху на Поділлі проти соціального і національного гніту у 1813–1835 рр 299
- Карпов Геннадій Федорович** (1839–1890), російський історик 481
- Карський Юхим (Єфимій) Федорович** (рос.: Карский Евфимий Федорович, 1860–1931), білоруський та російський філолог-славіст, мовознавець, палеограф, етнограф 59, 346, 438
- Катерина Друга** — див. Катерина II Велика
- Катерина II Велика, Катерина Друга** (1729–1796), російська імператриця (1762–1796) 41, 176, 194, 195, 207, 208, 212, 515
- Катков Михайло Никифорович** (1818–1887), російський публіцист, літературний критик. Один з ініціаторів Емського указу та обмежень на вживання української мови в Російській імперії 358
- Каторжної Роман**, сотник Корсунського полку (1654) 367, 502
- Качаловський А.М.**, український громадський діяч, хімік, член Українського наукового товариства 363
- Качковський Жигмонт (Сигізмунд)** (1825–1896), польський письменник, поет, публіцист, діяч національно-визвольного руху, згодом провокатор, австрійський шпигун 125
- Качковський Михайло** (рос.: Качковский Михаил, 1802–1872), український громадський діяч, письменник, меценат, публіцист, народовець-австрофіл 96, 446
- Кветка Трофим, Унетко**, сотник Корсунського полку (1654) 367, 501
- Квітка** — див. Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович
- Квітка Климент Васильович** (1880–1953), український музикознавець, фольклорист 62, 439
- Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович, Квітка** (1778–1843), український прозаїк, драматург, літературний критик, культурно-громадський діяч 87, 189, 312, 444, 487
- Квятковський Григорій Іванович** (1858–1932), доктор медицини, колекціонер творів мистецтва, український громадський діяч 363
- Керер Е.Т.**, київський видавець останньої третини XIX ст. 474
- Кесслер Карл Федорович** (1815–1881), російський зоолог німецького походження, професор Університету св. Володимира у Києві (1844–1863) 402
- Кий**, легендарний полянський князь, засновник Києва, брат Щека, Хорива та Либеді 163
- Кирило і Мефодій** (IX ст.), брати, слов'янські просвітителі та проповідники християнства, творці слов'янської азбуки 239
- Кирилов Григорей**, козак Переяславського полку (1654) 368, 502
- Кирилюк Євген Прохорович** (1902–1989), український літературознавець 463
- Киричинський Омелян**, боярин та дружка на весіллі І.Франка, автор спогадів про нього 448
- Кияниця Петро Антонович** (1899–після 1953), український партійний діяч, журналіст, історик, літературознавець 117, 450
- Кіржаєв Сергій Миколайович** (1958), український історик, архівознавець, археограф V, VI, 522, 523

- Кістяківські** (рос.: Кистьяковские; у романі Андрія Белого “Крещений китаец” — Костяковские), відома київська родина українських громадських діячів і вчених 268
- Кішка Самійло** (р.н. невід. — 1602), козацький отаман, гетьман реєстрових козаків (1600—1602). Герой однойменної української думи 16
- Клен Х.Ф.**, петербурзький видавець другої половини XVIII ст. 471, 472
- Клепацький Павло Григорович** (1885—1938), український історик, літературознавець 471
- Клепченко Андрей**, сотник Брацлавського полку (1654) 367, 502
- Кобзар** — див. Шевченко Тарас Григорович
- Ковалевський Максим Максимович** (1851—1916), український громадський і політичний діяч, правник, соціолог, історик. Член київської “Старої громади” 445
- Ковачев Янко С.**, болгарський друкар, у друкарні якого у 1870-х роках публікувались пропагандистські брошури народників 444, 445
- Кожанчиков Дмитро Юхимович** (рос.: Кожанчиков Дмитрий Ефимович, 1819—1877), російський видавець, власник книгарні у Санкт-Петербурзі 289, 485
- Козирев Олег Сергійович** (1959), український історик 445
- Козловська Валерія Євгенівна** (1889—1956), український археолог, музеєзнавець 489
- Козмин Семен**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Козьма Индикоплов** (VI ст.), візантійський купець, що здійснив кілька подорожей, які описав у книзі “Християнська топографія” 410
- Коклес Горацій** (VI ст. до н.е.), напівлегендарний давньоримський герой 204, 229
- Колар** — див. Коллар Ян
- Колесса Олександр Михайлович** (1867—1945), український літературознавець, мовознавець, громадсько-політичний діяч. Брат Ф.М.Колесси 363, 416, 451, 519
- Колесса Філарет (Філярет) Михайлович** (1871—1947), український етнограф, фольклорист, композитор, музикознавець, літературознавець. Брат О.М.Колесси 10, 11, 13, 14, 431, 432
- Коллар Ян, Коляр, Колар** (1793—1852), словацький політичний та церковний діяч, філософ, етнограф 381, 385, 509
- Колодько В.**, студент Університету св.Володимира у Києві, слухач М.П.Драгоманова у 1870 р. 441
- Коляр** — див. Коллар Ян
- Комаров Михайло Федорович (Хведорович)** (1844—1913), український письменник, перекладач, бібліограф, фольклорист 363, 416, 476
- Кондратьєв Яков**, сотник Миргородського полку (1654) 367, 502
- Конечний Фелікс-Кароль** (1862—1949), польський історик, бібліотекар, архівіст, редактор 118
- Конисский** — див. Георгій (Кониський)
- Кониський Олександр Якович** (1836—1900), український письменник, перекладач, педагог, громадський діяч, видавець 73, 191, 400, 416, 437, 442, 461, 478, 480, 515, 516, 518, 519
- Конопницька Марія** (1842—1910), польська письменниця, публіцистка, поетка 123
- Константинович Н.**, історик, разом із О.М.Лазаревським склав “Обозрение Румянцевской описи” (вип. 3 та 4) 466
- Копинський, чернече ім'я Ісайя** (?—1640), український церковний діяч, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (1631—1640) 213
- Копистенський Захарія** (?—1627), український церковний і культурний діяч, письменник-полеміст 408, 409, 517
- Кордуба Мирон Михайлович** (1876—1947), український історик, письменник, публіцист. Учень М.Грушевського 400, 476, 480, 515, 516
- Коробан Семен Ермолов син**, шляхтич (1654) 369, 504
- Коробка Федір, обозной Федор** (?—?), український військовий і державний діяч доби Хмельниччини, генеральний обозний (1650—1654, 1669) 366, 370, 501, 505
- Короленко Володимир Галактіонович** (1853—1921), російський і український письменник, публіцист, громадський діяч 357

- Коропка Осип**, сотник Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Коростель Тимофей**, сотник Канівського полку (1654) 367, 502
- Короткий Віктор Андрійович** (1959), український історик 476
- Корсунцов Мануйло**, козак Корсунського полку (1654) 369, 503
- Корчак-Новицький Георгій Трохимович** (рос.: Корчак-Новицький Георгій Трофимович, ? — після 1900), київський видавець 431, 466, 475, 517
- Корчак-Новицький Микола Трофимович** (рос.: Корчак-Новицький Николай Трофимович, 1862–1937), київський видавець 466, 517, 521
- Корчак-Чепурковський (Корчак-Чепурківський) Овксентій Васильович** (1857–1947), вчений-гігієніст, епідеміолог, український громадський діяч 363
- Косач (Косачева) Ольга Петрівна** (псевдонім Олена Пчілка, рос.: Олена Пчилка, 1849–1930), українська письменниця, перекладачка, етнограф, громадська діячка. Сестра М.П.Драгоманова, мати поетеси Лесі Українки 5, 363, 440, 441, 462
- Косач Петро Антонович** (1841–1909), український юрист, громадський та культурний діяч. Чоловік О.П.Косач (Олени Пчілки), батько Лесі Українки 416
- Косицький Іван, Косицький (Косицькой) Іван**, черкаський полковник (1655) 424–426
- Косинський Криштоф** (1545–1593), український військовий діяч, організатор козацького повстання 1591–1593 рр. 198, 199
- Косицький (Косицькой) Йван (Іван)** — див. Косинський Іван
- Коснячко** (XI ст.), київський воєвода-тисядький, кодифікатор “Руської правди” 411
- Косов Сильвестр** (пол.: Kossow Sylwestr, ?–1657), український церковний діяч, митрополит Київський, Галицький та всієї Русі (1647–1657), письменник 517
- Коссак Іван Йосипович** (1876–1927), військовий, український громадський діяч, автор спогадів про І.Франка 448
- Костата Андрей**, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Костирський, Костырской, Костырскі, Костырскій Яков**, наказний гетьман (1654) 368, 502, 503
- Костомаров Микола Іванович** (рос.: Костомаров Николай Иванович, псевдоніми: Йеремія Галка, Южнорусс, 1817–1885), видатний український історик, поет-романтик, публіцист, етнограф, громадський діяч. Засновник народницького напрямку в українській історіографії XI, XIII, XV, XVI, XVII, 3, 4, 7, 32–34, 36, 38, 39, 41–43, 45, 47, 52, 54–56, 64, 71, 73, 104, 152, 173–174, 194, 198, 207, 212, 219, 229, 237, 247, 250, 253, 257, 269, 275, 280, 288–294, 296–299, 302–312, 377–382, 384–398, 419, 420, 428, 435–437, 440, 442, 456, 459, 463, 465, 467, 472, 478, 480–487, 499, 507–515, 521
- Костомарова Аліна Леонтівна** (уродж. Крагельська, за першим чоловіком Кисіль, 1830–1908), дружина М.І.Костомарова 38, 481
- Костомарова Тетяна Петрівна** (1798 (1800?) — 1875), мати М.І.Костомарова 38
- Костырскій Яков** — див. Костирський
- Костырскі, гетман** — див. Костирський
- Костырской** — див. Костирський
- Костюшко Анджей Тадеуш Бонавентура** (1746–1817), білоруський, польський і американський військовий і політичний діяч, національний герой Польщі і США 472
- Костяковские** — див. Кістяківські
- Костянтин VII Порфирородний** (905–959), візантійський імператор, вчений, письменник 165, 339
- Костянтинов Андрей**, сотник Черкаського полку (1654) 367, 502
- Костянтинов Василь**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Котельников Василь Григорович** (1850–після 1934), державний службовець, агроном, популяризатор імені і творчої спадщини М.Костомарова 437, 482, 508
- Котенко Петр**, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Котляревський Іван Петрович** (1769–1838), український письменник, поет,

- драматург, зачинатель сучасної української літератури, громадський діяч 296, 360, 451
- Котляревський Олександр Олександрович** (1837–1881), український етнограф, філолог, славіст 403, 458
- Котов Кузьма Єрмолайович** (1855–1938), катеринославський землевласник, присяжний повірений, редактор і видавець, учасник народницького руху 82, 95, 443, 446
- Котович**, учасник Коліївщини, селянсько-козацького повстання, про якого згадує П.Куліш 189
- Котомин Антон Михайлович** (?–1906), російський громадський та культурний діяч, видавець 442
- Кочубеї** (рос.: Кочубеи), козацько-старшинський, згодом дворянський рід XVII–XIX ст. 231, 468
- Кошель Сисой**, козак, мешканець с. Мізин Кролевецького повіту, у садібі якого влітку 1908 р. були знайдені мамутові кістки та кремінні відщепки 314
- Коялович Михайло Осипович** (1828–1891), російський історик, політичний публіцист, видавець 292, 303, 308, 309, 481, 483–486
- Кравс Фрідріх** — див. Краус (Кравс) Фрідріх Саломон
- Кравченко Іван**, осавул Черкаського полку (1654) 367, 502
- Кравченко Іван**, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Кравчинський Сергій Михайлович** (псевдонім Степняк, 1851–1895), український і російський революціонер-народник, письменник 78, 90, 444
- Край Карл** (1773–1832), російський видавець, засновник друкарні у Санкт-Петербурзі 471
- Красінський Валеріан** (пол.: Krasinski Walerjan Skorobohaty, 1795–1855), польський політичний діяч, історик 59, 438
- Красінські**, родина польських колекціонерів-бібліофілів, засновники Бібліотеки ординації Красінських у Варшаві. М.Грушевський неодноразово посилається на Збірник Варшавської бібліотеки Красінських 65
- Красовской Феодор**, козак Канівського полку (1654) 369, 503
- Красольський Яков**, сотник Обуховської сотні Київського полку (1654) 366–367, 501
- Краус (Кравс) Фрідріх Саломон** (нім.: Krauss Friedrich S., 1859–1938), австрійський етнограф, фольклорист, славіст 138, 453
- Крашевський Юзеф-Ігнацій** (1812–1887), польський письменник, публіцист, історик, видавець, польський та український громадський і політичний діяч 121–122
- Кривошея Володимир Володимирович** (1958–2015), український історик XV, 507
- Кримський Агатангел Юхимович** (1871–1942), український історик, сходознавець, письменник, перекладач X, 363, 439, 458, 474
- Криницький Макарій**, чернець Києво-Печерського монастиря (сер. XVII ст.) 370, 504
- Крип'якевич Іван Петрович** (1886–1967), український історик, учень М.Грушевського XII, 413, 516, 522
- Кричевський Василь Григорович** (1872–1952), український художник, архітектор, графік 433
- Кройцер Георг Фрідріх** (нім.: Kreuzer Georg Friedrich, 1771–1858), німецький філолог та археолог 388, 510
- Кропивницький Марко Лукич** (1840–1910), видатний український письменник, драматург, театральний актор, режисер, співак, музикант, композитор, етнограф та фольклорист 5
- Крузо Робінзон**, герой романів англійського письменника Д.Дефо 71
- Крупченко Іван**, козак Корсунського полку (1654) 367, 502
- Крутта Антоній** (XIX ст.), перекладач 521
- Кубаля Людвик** (пол.: Kubala, 1838–1918), польський історик 352, 420, 491, 495, 521
- Кудрявцев Петро Павлович** (1868–1940), український історик, літературознавець, теолог, філософ 411, 518
- Кузеля Зенон Францискович** (1882–1952), український мовознавець, етнограф, фольклорист, бібліограф, історик, видавець, громадський діяч 10
- Кузів Василь Іванович** (1887–1958), український церковний діяч, з 1905 на еміграції у США VI

- Кукуль Василей**, сотник Брацлавського полку (1654) 367, 502
- Кулиш П.А.** — див. Кулиш Пантелеймон Олександрович
- Кулиш Андрій Іванович** (бл. 1759–1781), заможний землевласник, із козацько-старшинського роду, дід П.О.Кулиша, батько О.А.Кулиша та Р.А.Кулиша 176
- Кулиш Катерина Іванівна** (уродж. Гладка, ?–1839 або 1840), друга дружина О.А.Кулиша, мати П.О.Кулиша 176, 177
- Кулиш Леся Романівна**, сестра у перших П.О.Кулиша, донька Р.А.Кулиша 178
- Кулиш Олександр Андрійович** (1781–1847), заможний хлібороб, із козацько-старшинського роду, батько П.О.Кулиша 176
- Кулиш Пантелеймон Олександрович, Кулиш Панько** (рос.: Кулиш Пантелеймон Александрович, псевдоніми — Николай М., Хуторянин, Павло Белебень, 1819–1897), український письменник, історик, етнограф, літературний критик та перекладач XVI, XVII, 4, 124, 125, 173–179, 181, 184–188, 190–196, 198, 199, 203–207, 209, 211–215, 217, 219, 237, 259, 298, 304, 389, 397, 450, 458–464, 472, 486, 510, 511, 513, 523
- Кулиш Роман Андрійович** (1783–1819), заможний землевласник, із козацько-старшинського роду, дядько П.О.Кулиша, брат О.А.Кулиша 176
- Кулиші**, козацько-старшинський рід (XVIII–XIX ст.), до якого належали А.І.Кулиш, О.А.Кулиш, Р.А.Кулиш та П.О.Кулиш 176, 177
- Кульчицький Станіслав Владиславович** (1937), український історик X
- Кунашевской Михайло Ігнат'єв сын** — див. Гунашевський Михайло
- Купало**, слов'янський міфологічний персонаж, пов'язаний із святкуванням літнього сонцестояння 386
- Курбацький Самійло** (рос.: Курбацкий Самойло), козацький полковник (1655) 424–427
- Кученко Хоритон**, козак Кропивнянського полку (1654) 369, 503
- Кучинський Андрій**, київський гімназійний вчитель, слухач лекцій В.Антоновича 480
- Кушнер'єв Іван Миколайович** (рос.: Кушнерёв Иван Николаевич, 1827–1896), російський письменник, видавець 447, 499

Л

- Лаврент'єв Іван**, сотник Миргородського полку (1654) 368, 502
- Лаврент'єв Іван**, сотник Чернігівського полку (1654) 368, 502
- Лавров Петро Лаврович** (псевдонім П.Миртов, 1823–1900), російський соціолог, філософ, публіцист, ідеолог народництва 75–77, 79, 80, 82, 97, 133, 305, 442–444, 451
- Лазаревська (уродж. Лащинська) Опанасія Олексіївна** (рос.: Лазаревская Афанасия Алексеевна, 1798–1879), дружина М.І.Лазаревського, мати О.М.Лазаревського, бабця К.О.Лазаревської 468
- Лазаревська Аф.Ол.** — див. Лазаревська (уродж. Лащинська) Опанасія Олексіївна
- Лазаревська Катерина Олександрівна** (1879–1939), український історик, археограф. Донька О.М.Лазаревського 237, 465, 468, 469
- Лазаревський Матвій Ілліч** (1778–1856), цивільний чиновник, титулярний радник. Батько О.М.Лазаревського, автор мемуарів про Чернігівщину першої половини XIX ст. “Пам'яті мої” 468
- Лазаревський Олександр Матвійович** (рос.: Лазаревский Александр Матвеевич, криптоніми О.М., Ол.М., 1834–1902), видатний український історик, джерелознавець, генеалог, видавець XIII, XVI, XVII, 218–231, 234–237, 255, 256, 269, 280, 464–469, 473
- Лазаревські**, український козацько-старшинський, пізніше дворянський рід XVIII–XX ст. До роду належав О.М.Лазаревський 237, 468
- Лакиза Іван Никифорович** (1895–1938), український літературознавець, критик, публіцист, журналіст 117, 450
- Ламенне Фелісите Робер де, Лямене** (1782–1854), французький католицький священник, письменник, філософ і політичний діяч 39
- Ланганс Мартин Рудольфович** (рос.: Ланганс Мартын Рудольфович, 1852–

- 1883), російський політичний діяч німецького походження, народоволець. У 1873 р. брав участь у народницькому гуртку Ф.Волховського в Одесі 86, 87, 444
- Ларионов Іван**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Ларін Юрій** (справжнє ім'я Міхаїл Олександрович (Іехіель-Міхаель Залманович) Лур'є, 1882–1932), діяч революційного руху в Російській імперії, економіст, радянський державний та політичний діяч XVII, XVIII, 109, 446, 447
- Ласаль** — див. Лассаль Фердинанд
- Лассаль (Ласаль) Фердинанд** (1825–1864), німецький філософ, економіст, політичний діяч 84, 90, 446
- Левицький Іван Семенович** — див. Нечуй-Левицький Іван Семенович
- Левицький Орест Іванович** (1848–1922), український історик, етнограф, письменник 66, 178, 184, 363, 364, 460, 474
- Леві-Брюль Люсьєн** (фр.: Lévy-Bruhl Lucien, 1857–1939), французький філософ, антрополог, етнолог 28, 150, 433
- Левонов Прокоп (Пронка)**, козак 373–375
- Левонтєв Іван**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Левченко Михайло Михайлович** (1830–1891), український лексикограф, етнограф 474
- Ледницький Венцеслав** (польс.: Lednicki Venceslav (Wacław), 1891–1967), польський літературознавець XVIII, 238–243
- Лелевель Йоахим** (пол. та фр.: Lelewel Joachim, 1786–1861), польський історик та політичний діяч 275, 280, 479
- Леночка** — див. Смоленська Олена Самійлівна
- Леонід** (V ст. до н.е.), цар Спарти, який обезсмертив своє ім'я героїчною обороною Фермопільського гірського проходу під час греко-персидської війни 480–479 рр. до н.е. 204
- Леонтович Олександр Васильович** (1869–1943), вчений-фізіолог і гістолог, український громадський діяч 363
- Леруа-Больє Анатоль** (1842–1912), французький історик, публіцист 242
- Лесков Григорей**, сотник Канівського полку (1654) 367, 502
- Лесницький Григорій, Сахнович Григорей** (?–1664), український військовий і державний діяч доби Хмельниччини, миргородський полковник (1648–1659, з перервами), генеральний суддя (1657, 1661–1662) 366, 501
- Леся** — див. Куліш Леся Романівна
- Летаєв Михайло** — персонаж роману Андрія Белого “Крещений китаец”, його прототипом був М.В.Бугайов 267
- Ленартович (Ленартович) Теофіл** (1822–1893), польський поет, етнограф 123
- Либідь**, персонаж літописної легенди про заснування м. Києва, сестра Кия, Щєка та Хорива 44, 163
- Лизанівський Іван Миколайович** (1892–1934), український громадсько-політичний діяч, у 1910–1912 — особистий секретар І.Франка, автор спогадів про нього 448
- Липинський В'ячеслав Казимирович** (1882–1931), видатний український політичний діяч, історик, соціолог 507
- Лисенко Микола Віталійович** (1842–1912), видатний український композитор, громадський діяч 4, 361, 363, 429, 499
- Лишин В.**, студент Університету св.Володимира у Києві, слухач М.П.Драгоманова у 1870 р. 441
- Ліндфорс С.Ф.** — див. Русова С.Ф
- Лобода Андрій Митрофанович** (1871–1931), український фольклорист, літературознавець, етнограф 363
- Лобода Григорій** (?–1596), козацький гетьман (1593–1596, з перервами) 279
- Лобода Федір, Лобода Федор, суддя Федор** (?–1666), український військовий і державний діяч доби Хмельниччини, полковник переяславський (1648–1653), генеральний суддя (1654–1655, 1658–1659) 366, 370, 501, 505
- Лобода Федор**, козак Переяславського полку (1654) 368, 502
- Лободовський Михайло Федотович** (1874–1913), український письменник, видавець, громадський діяч, збирач етнографічного матеріалу 5

- Логвинов Родион**, сотник Миргородського полку (1654) 367, 502
- Лодыженец Ерофей**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Ломиковские** — див. Ломиковські
- Ломиковский, обозный** — див. Ломиковский Іван Васильович
- Ломиковський Василь Якович** (1777/1778–1845), український історик, етнограф, агроном, лісовод 17, 18, 432
- Ломиковський Іван Васильович** (рос.: Ломиковский, 1646–1714), український державний та військовий діяч, генеральний осавул (1696–1707), генеральний обозний (1707–1709) в уряді гетьмана І.Мазепи 233
- Ломиковські** (рос.: Ломиковские), український козацько-старшинський рід XVII–XVIII ст. 233
- Ломоносов Михайло Васильович** (1711–1765), визначний російський учений, енциклопедист 249
- Лоначевський Олександр Іванович** — див. Лоначевський-Петруняка Олександр Іванович
- Лоначевський-Петруняка (Лоначевський) Олександр Іванович** (1841 — р.с. невідомий), український письменник, публіцист, фольклорист, культурно-освітній діяч. Очолював комісію київської Старої громади по укладанню словника. У 1875 уклав (за програмою М.Драгоманова) “Сборник песен буковинского народа” (пісні були зібрані Г.Купчанком), написав до збірника передмову 5, 445
- Лопатинський Лев Васильович** (1868–1914), український актор, драматург, публіцист 451
- Лопатін Герман Олександрович** (1845–1918), російський політичний діяч, революціонер, народник, народоволець 75
- Лопухин Ларион (Иларион) Дмитриевич** (?–1671), московський державний діяч 506
- Лоріс** — див. Лоріс-Меліков Михаїл Тарієлович
- Лоріс-Меліков Михаїл Тарієлович** (1825–1888), російський державний і військовий діяч, автор нереалізованого проекту політичної реформи щодо конституційного обмеження самодержавства (1881) 102
- Лохвицький Олександр Володимирович** (рос.: Лохвицкий Александр Владимирович, 1830–1884), російський юрист, адвокат 308, 483, 486
- Лукашевич Платон Якимович** (1809–1888), український етнограф і фольклорист 12, 431
- Лукашевич Юзеф** (пол.: Łukasiewicz Józef, 1799–1873), польський історик, бібліограф 59, 438
- Лукомський Степан Васильович** (1701– бл. 1779), український історик, письменник, перекладач 222
- Лукошєєв Василей**, судовий писар Канівського полку (1654) 367, 502
- Лукьянов Аникей**, писар Чернігівського полку (1654) 368, 502
- Лунін Михайло Михайлович** (1809–1844), історик, професор Харківського університету 293, 379
- Лупул Василе** (чес.: Lupul, 1595–1661), молдовський господар (1634–1654) 352, 353, 492
- Лучицький Володимир Іванович** (1877–1949), український геолог, петрограф, громадський діяч, син І.В.Лучицького 363
- Лучицький Іван Васильович** (рос.: Лучицкий Иван Васильевич, 1845–1918), український та російський історик-медієвіст 219, 222, 227, 361, 363, 466, 467, 474
- Любоватич Ольга Спиридонівна** (1853–1917), російська революціонерка-народниця 77, 443
- Людівік Великий, Людовік IV** (1638–1715), французький король (1643–1715) 145
- Лютер Мартін** (1488–1546), християнський богослов, ініціатор церковного руху, що пізніше дістав назву Реформації 36
- Лямене** — див. Ламенне Фелісіте Робер де
- Лянскоронський (Лянцкоронський) Прецлав** (до 1489–1531), польський військовий діяч 7
- Лянцкоронські**, стародавній польський рід, до роду належали відомі державні та військові діячі (XIV–XX ст.) 195
- Ляскоронський Василь Григорович** (1859–1928), український історик, археолог, етнограф. Учень В.Антоновича 476
- Ляховец Григорей**, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502

М

- М.Вовчок** — див. Марко Вовчок
- М.Г., криптонім** — див. Грушевський Михайло Сергійович
- Маджак**, правитель політичного об'єднання Валіана, згадка про нього є у творах арабського історика Аль Масуді 168
- Мазепа Іван Степанович** (1639–1709), гетьман України (1687–1709) 8, 25, 187, 189, 207, 229, 231–234, 283, 285, 286, 428, 433, 468
- Мазепа Степан-Адам Михайлович, Мазепа Степан, Мозепа Степан Михайлов сын** (?–1665), шляхтич, батько І.С.Мазепа 369, 372, 504, 506
- Майер (Меєр) Едуард** (нім. Meuer, 1855–1930), німецький історик 160
- Майков**, російський видавець другої половини ХІХ ст. 453, 511, 512
- Мак(к)авєєв Микола Прохорович** (рос.: Мак(к)авєєв Николай Прохорович, Н.М., бл. 1851 — після 1887), учасник народницького руху, товариш М.Ланганса 87, 444
- Макарей**, сотник Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Макаренко Микола Омелянович** (1877–1938), український археолог, мистецтвознавець, музеєзнавець 324, 411, 488, 489, 518
- Маковей Осип Степанович** (1867–1925), український літературознавець, поет, публіцист, перекладач, редактор, громадсько-політичний діяч 451
- Максимов Мартин**, сотник Канівського полку (1654) 367, 502
- Максимов Осип**, сотник (1655) 427
- Максимович Михайло Олексійович** (1804–1873), визначний український вчений-природознавець, історик, фольклорист, етнограф і письменник XVI, XVII, 4, 7, 11, 12, 207, 221, 237, 244–250, 252–264, 273, 295, 310, 380, 429–431, 458, 470–475, 508
- Максимовичі** (рос.: Максимовичи), український козацько-старшинський, згодом дворянський рід XVII–XIX ст. 233
- Макферсон Джеймс** (1736–1796), шотландський поет, містифікатор 475
- Мал** (бл. 888–946), древлянський князь 348
- Мал Кольчанин**, припущення про імовірне первісне написання імені Малка Любечанина 348
- Малаховський А.**, студент Університету св. Володимира у Києві, слухач М.П.Драгоманова у 1870 р. 441
- Малиновський Оникій (Іоанникій) Олексійович** (1868–1932), український історик, правник, громадський діяч 480
- Малк Любечанин** — батько Малуші та Добрині, О.Шахматов услід за Д.Прозоровським та І.Срезневським ототожнював його із Малом, древлянським князем. Див. також Мал Кольчанин 348
- Малуша** (бл. 934–1000), мати Володимира Святославича, донька Малка Любечанина, сестра Добрині 348
- Манджура (Манжура) Іван Іванович** (1851–1893), український поет, історик, фольклорист, етнограф, журналіст, перекладач 7, 430
- Манецький Войцех**, директор друкарні Оссолінських у Львові наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. 443
- Маринчук В.** — див. Антонович Володимир Боніфатійович
- Марія, Богородиця, Пречиста, Матка Божя, Пречиста Богоматір**, мати Ісуса Христа 60, 62, 138, 141, 354, 409, 410, 438, 492
- Маркевич Андрій Іванович** (1781–1831), дипломат, громадський діяч. Батько М.А.Маркевича 466, 467
- Маркевич Микола Андрійович** — див. Маркович (Маркевич) Микола Андрійович
- Маркевич Олександр Михайлович** — див. Маркович (Маркевич) Олександр Михайлович
- Марко Вовчок** (псевдонім Вілінської Марії Олександрівни, 1833–1907), українська письменниця 73, 178, 184, 304, 460, 486
- Марков Іван**, студент Університету св. Володимира у Києві, слухач М.П.Драгоманова у 1870 р. 441
- Маркович (Маркевич) Микола Андрійович** (1804–1860), український історик, етнограф, фольклорист, поет, композитор 221, 273, 466, 467
- Маркович (Маркевич) Олександр Михайлович** (рос.: Маркович Александр Михайлович, 1790–1865), український історик, етнограф 221, 466, 467

- Маркович Опанас Васильович** (1822–1867), український етнограф і фольклорист, громадський діяч 4, 7, 430
- Маркович Яків (Яков) Михайлович** (1776–1804), український політичний діяч, історик, етнограф, фольклорист 221, 466
- Маркович Светозар** (1846–1875), сербський політичний діяч, революціонер-соціаліст, публіцист, філософ 83
- Маркс Карл** (нім.: Marx Karl, 1818–1883), німецький філософ-матеріаліст, політеконом, публіцист, громадський діяч, один із основоположників марксизму 73, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 93, 95, 446
- Марр Микола Якович** (рос.: Марр Николай Яковлевич, 1864–1934), російський лінгвіст-сходознавець, історик, етнограф, археолог, автор так званої “яфетичної теорії” 163, 164, 458
- Мартин**, писар Черкаського полку (1654) 367, 502
- Мартинів**, збирач українського фольклору (XIX ст.) 4
- Мартос Олексій Іванович** (1790–1842), російський державний та військовий діяч, історик, письменник 221, 466
- Маруся Богуславка**, легендарна українська героїня XVI–XVII ст., героїня однойменної козацької думи 16
- Маслов (Маслов-Стокоз) Василь Павлович** (1860 (1866?)–1918), письменник, публіцист, поет, громадський діяч 18
- Масуді** — див. **Аль Масуді**
- Матвеев Анисим**, сотник (1655) 427
- Матвеев Артемон** — див. **Матвеев Артамон Сергійович**
- Матвеев Іван**, козак Канівського полку (1654) 369, 503
- Матвеев Петр**, козак Ніжинського полку (1654) 369, 503
- Матвей, суботовской сотник** — див. **Осипов Матвей**
- Матвеев Артамон Сергійович** (рос.: Матвеев Артемон, чес.: Matvěev Artamon, фр.: Matveev A., 1625–1682), московський державний діяч, дипломат 353–355, 492–494, 496
- Матка Божа** — див. **Марія, Богородиця**
- Матус**, німець-полонений з польського війська (1655) 424, 426
- Матяш Ірина Борисівна** (1961), український історик X, 434
- Махал Ян** (чес.: Máchal Jan 1855–1939), чеський історик літератури 238, 470
- Махновско́й Степан Остафьев сын**, шляхтич (1654) 369, 504
- Мацієвич Лев Степанович** (1843–1915), український історик, літературознавець, фольклорист, бібліофіл 7, 430
- Мезамір**, представник знаті антів, згаданий візантійським істориком Менандром Протектором 168
- Мейє Антуан** (1866–1936), французький мовознавець, соціолог. Іноземний член ВУАН з 1924 р 150
- Мельник-Антонович Катерина Миколаївна** (1859–1942), український історик, археолог, громадська діячка. Друга дружина В.Б.Антоновича 363, 480
- Мельхіседек**, біблійна особа, цар Саліма, Первосвященик 138
- Менандр Протектор** (VI ст.), візантійський дипломат, історик 168
- Менглі-Герай** (1445–1515), кримськотатарський державний і військовий діяч, кримський хан з династії Гераїв 15
- Менчиць Володимир Амвросійович** (1837–1916), український фольклорист, етнограф, громадський діяч 42, 57, 436, 437
- Меншиков Олександр Данилович** (1673–1729), російський державний і військовий діяч 233
- Мерзляков Олексій Федорович** (1778–1830), російський поет, критик, перекладач, професор Московського університету 258
- Метлинський Амвросій Лук'янович** (рос.: Метлинский Амвросий Лукьянович, 1814–1870), український поет, етнограф, фольклорист, перекладач, видавець 12, 273, 293, 431, 482
- Методій Патарський** (III — поч. IV ст.), святий, християнський богослов, автор повчань та тлумачень Біблії 410
- Мехмед IV** (1642–1692), турецький султан (1648–1687) 521
- Мехновский Павел**, шляхтич (1654) 369, 504
- Микифор Киянин** (XI ст.), кодифікатор “Руської правди” 411
- Микифоров Григорей**, сотник Чернігівського полку (1654) 368, 502

- Миклашевський Андрій Михайлович** (1801–1895), український поміщик, засновник Волокитинської порцелянової мануфактури 489
- Миклашевські**, український козацько-старшинський рід другої половини XVII — початку XX ст. 335, 489
- Микола I, цар Миколай** (1796–1855), російський імператор з 1825 р., з династії Романових 176, 212, 248, 288
- Микола II** (1868–1918), останній російський імператор (1896–1917), з династії Романових 451
- Миколаєв Федор**, козак Корсунського полку (1654) 367, 502
- Миколай, цар** — див. Микола I
- Милевский К.Н.**, київський видавець другої половини XIX ст. 465, 473
- Миртов П.** — див. Лавров Петро Лаврович
- Мисаїл Петруч**, митрополит Київський, Галицький та всієї Русі (1474–1480), не затверджений Константинопольським патріархом 66
- Мисчуренко Михайло**, сотник Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Михайлик**, київський юний лицар, герой української народної “Легенди про Золоті Ворота” 6, 429
- Михайло Всеволодович** (1179–1246), князь переяславський (1206), новгородський (1224, 1229), чернігівський (1224–1226, 1243–1246), галицький (1235–1236), великий князь київський (1238–1239, 1241–1246) 341
- Михайло Федорович** (1596–1645), перший московський цар (з 1613 р.) з династії Романових 49
- Михайло, князь Михайло**, герой однойменної української балади 6
- Михайло, осавул** (1654) — див. Яненко Мисько
- Михайло**, писар Канівського полку (1654) 367, 502
- Михайло**, сотник Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Михайлов Василь** (сер. XVII ст.), дяк 523
- Михайлов Дементей**, козак Корсунського полку (1654) 367, 502
- Михайлов Кирило**, козак гетьманського полку (1654) 369, 503
- Михайлов Кирило**, сотник Миргородського полку (1654) 367, 502
- Михайлов Микита**, писар у переяславських міщан (1654) 368, 503
- Михайлов Степан**, осавул Миргородського полку (1654) 368, 502
- Михайловський Микола Костянтинович** (1842–1904), російський публіцист, соціолог, літературний критик, теоретик народництва 100
- Михалевич Опанас (Афанасій) Іванович** (1848–1925), лікар, член київської Старої громади з 1873 р., у 1876 р. засланий. Після заслання працював на Чернігівщині, Полтавщині, згодом у Єлисаветграді 436, 437
- Михальчук Кость (Костянтин Петрович)** (1841–1914), український мовознавець, етнограф, член київської Старої громади 94, 102, 268, 346, 363, 364, 400, 415, 416, 429, 445, 519
- Міль Джон Стюарт, Міль** (1806–1873), британський філософ, політеконом, політичний діяч 84
- Міль** — див. Міль Джон Стюарт
- Міцкевич Адам Бернад** (1798–1855), видатний польський поет, діяч національно-визвольного руху 117, 118, 121, 125, 238, 450
- Мищенко Федір Герасимович** (1848–1906), російський історик, філолог 474
- Міяковський Володимир Варламович** (1888–1972), український літературознавець, історик, архівіст 437, 440, 477
- Многогрешний** — див. Многогрішний Дем’ян Гнатович
- Многогрішний Дем’ян Гнатович** (рос.: Многогрешный Демьян Игнатьевич, 1631–1703), український політичний, державний і військовий діяч, гетьман Війська Запорозького Лівобережної України (1669–1672) 232
- Могила Петро** (1596/1597–1647), визначний український політичний, церковний і освітній діяч, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (1633–1647) 407, 445
- Модзалевський Вадим Львович** (1882–1920), український історик, археограф, архівіст, генеалог 363
- Можаловскі Осип**, шляхтич (1654) 369, 504
- Можаловскі Павел**, шляхтич (1654) 369, 504

- Можеловско́й Силуян Андреев сын** — див. Мужилівський Силуян Андрійович
- Можеловско́й Федор Васильев сын**, шляхтич (1654) 369, 504
- Мозепа Степан Михайлов сын** — див. Мазепа Степан-Адам Михайлович
- Моисеев Федор**, козак гетьманського полку (1654) 369, 503
- Мойсей**, біблійна особа, пророк, перший священний автор 60, 167, 409
- Молява Богдан**, сотник Київської сотні (1654), полковий осавул (1659–1660) Київського полку, наказний київський полковник (1660–1661) 366, 501
- Моммзен Теодор** (1817–1903), німецький історик, філолог, політичний діяч, автор багатотомної “Римської історії” (у 1854–1856, 1885 рр. вийшли 1–3 та 5 томи) 306
- Мономахи** — див. Мономаховичі
- Мономаховичі** (у М.Грушевського скорочено: Мономахи), князівський рід, нащадки великого князя київського Володимира Всеволодовича Мономаха 250, 473
- Монтеск’є Шарль Луї де** (1689–1755), французький письменник, мислитель, правник 270, 289
- Моргілевський Іполит Владиславович** (1889–1942), український інженер, історик архітектури, мистецтвознавець 350, 490
- Мордовець (Мордовцев) Данило Лукич** (1830–1905), український і російський письменник, історик 72, 389, 442, 510
- Мордовцев Данило Лукич** — див. Мордовець Данило Лукич
- Мордовцева Анна Никанорівна, уродж. Пасхалова** (1823–1885), дружина Д.Мордовця, разом із М.Костомаровим збирала пам’ятки усної народної творчості 397, 514
- Мороз** — див. Морозенко
- Морозенко, Мороз**, легендарний козак, герой однойменної української історичної народної пісні. Його прототипом був Мрозовицький Станіслав-Нестор, Морозенко (?–1649), український військово-політичний діяч доби Хмельниччини 4, 188, 189, 384
- Мортільє Луї Лоран Габріель де** (1821–1898), французький антрополог і археолог, автор хронологічної схеми етапів розвитку палеолітичних культур 315
- Морштин Єронім (Єронім)** (пол.: Morsztyn Hieronim, 1581–1623), польський поет, письменник 241, 470
- Москаленко Макар**, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Мосс Марсель** (фр.: Mauss Marcel, 1872–1950), французький соціолог, антрополог, етнолог, учень Е.Дюркгейма, його небіж 143–148, 150, 454, 455
- Мохаммед IV** — див. Мехмед IV
- Мохачев Григорей**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Мстислав Великий, Мстислав-Гаральд Володимирович** (1076–1132), князь новгородський (1088–1094, 1095–1117), ростовський (1094–1095), білгородський (1117–1125), великий князь київський (1125–1132) 341
- Мстислав Володимирович** (бл. 983–1036), князь тмутараканський (990/1010–1036) і чернігівський (1024–1036), брат Ярослава Володимировича 339, 341
- Мужилівська** — див. Мужилівська (Мужилівська) Уляна Терентіївна
- Мужилівська (Мужилівська) Уляна Терентіївна** (рос.: Мужилівська Уляна Терентьевна), поміщиця, сусідка родини П.О.Куліша 177, 460
- Мужилівський Силуян Андрійович, Мужилівський Силуян, Можеловско́й Силуян Андреев сын** (?–1655), український військовий діяч, дипломат доби Хмельниччини 369, 371, 503–504, 505
- Мужилівські** (рос.: Мужилівские), родина 372, 506
- Мякотін Венедикт Олександрович** (рос.: Мякотин Венедикт Александрович, 1864–1937), російський історик, письменник, політичний діяч 227, 466, 467
- Мяковський Войцех** (?–1650), польський дипломат, у 1649 р. у складі польської урядової комісії у Переяславі вів переговори з Б.Хмельницьким і козацькою старшиною, залишив щоденник з описом цих переговорів 213

Н

- Н.М.**, криптонім — див. Мак(к)авеев
Микола Прохорович
- Навроцький Володимир Михайлович** (1847–1882), український економіст, статистик, публіцист 81, 82, 96, 443
- Наливайко Северин** (?–1597), український військовий діяч, козацький ватажок. Один із керівників козацького повстання 1594–1596 рр. у Речі Посполитій 204, 207, 299
- Наливайко**, кушнір, батько Северина Наливайка. Був вбитий польським шляхтичем, який привласнив Наливайківську землю 204
- Нарушевич Адам-Станіслав** (пол.: Naruszewicz, 1733–1796), польський історик, політичний діяч, збирач величезної кількості джерельних матеріалів, що склали 231 том (відомі як “Теки Нарушевича”) 352, 370, 372, 439, 491, 495, 504, 506
- Настуся**, дівчина-українка, персонаж одноіменного твору П.Куліша “Настуся” 190, 461
- Наталія (Наталя) Кирилівна** — див. Загряжська (Розумовська) Наталія (Наталя) Кирилівна
- Натака Полтавка**, героїня одноіменної п’єси І.П.Котляревського 451
- Натальчич Осип**, полковий обозний Київського полку (1654) 366, 501
- Науменко Володимир Павлович** (1852–1919), український громадський діяч, журналіст, філолог, педагог. Член київської “Старої громади” 257, 361, 363, 445, 474
- Наумов Козьма**, писар Полтавського полку (1654) 367, 502
- Наумов Микита**, путивальський дяк 373, 375
- Неванченской Сидор**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Немезида**, богиня людської долі, уособлення кари богів у давньогрецькій міфології 207
- Немирич Юрій** (1612–1659), український магнат, державний і військовий діяч доби Хмельниччини 188, 190, 420
- Немирович Андрій Якубович** (бл. 1462–1541), державний діяч Великого князівства Литовського, польний гетьман литовський, воєвода київський (1514–1541) 199
- Ненартов Семен**, сотник Черкаського полку (1654) 369, 503
- Неронов Григорій**, московський посол (1649) 521
- Нестеров Максим**, сотник Корсунського полку (1654) 367, 502
- Нестор** (бл. 1056 — бл. 1114), чернець, київський літописець, письменник-агіограф 403, 479
- Нечаев Семен**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Нечаев Сергій Геннадійович** (1847–1882), російський політичний діяч, терорист, нігіліст 73, 79
- Нечай**, ідеальний козак, герой української народної пісні, його прототипом був український військовий діяч, полковник брацлавський Данило Нечай (1612 (?)-1651) 3, 384
- Нечуй** — див. Нечуй-Левицький Іван Семенович
- Нечуй-Левицький Іван Семенович** (справжнє прізвище — Левицький, 1838–1918), український письменник, перекладач, культурний діяч 90, 311, 363, 416, 444, 452
- Нємцевіч Юліан Урсин** (пол.: Niemcewicz Julian Ursyn, 1757–1841), польський драматург, письменник, поет, мемуарист 240, 470
- Низенко** — див. Антонович Володимир Боніфатійович
- Никифоренко Золотаренко Іван** — див. Золотаренко Іван Никифорович
- Николай М.** — див. Куліш Пантелеймон Олександрович
- Никольский Константин Тимофеевич** — див. Нікольський Костянтин Тимофійович
- Никольський Николай Константинович** — див. Нікольський Микола Костянтинович
- Ніговський Михайло**, випускник медичного факультету Харківського університету (навчався у 1850-х рр.), лікар, активний збирач українського фольклору 4
- Нідерле Любор** (чес.: Niederle Lubor, 1865–1944), видатний чеський історик-славист, археолог, етнолог, етнограф 157, 160, 164, 165, 167, 168, 456, 457

- Нікольський Костянтин Тимофійович** (рос.: Никольский Константин Тимофеевич, 1824–1910), православний священник, вчений-літургіст, церковний історик 138, 140, 453
- Нікольський Микола Костянтинович** (рос.: Никольский Николай Константинович, 1863–1936), російський історик церкви, літературознавець, бібліограф 410, 517, 518
- Ніконова Іванна**, сучасний український історик 523
- Ніс Степан Данилович** (рос.: Нос, 1829–1900), український фольклорист, етнограф, лікар за фахом, громадсько-політичний діяч 4, 7, 430
- Ноаковский В.**, варшавський видавець останньої третини ХІХ ст. 475
- Новгородцкой Костянтин Самойлов сын**, шляхтич (1654) 369, 504
- Новицький Іван Петрович** (1844–1890), київський журналіст, фольклорист, член Старої громади 4
- Новицький Олексій Петрович** (1862–1934), російський та український історик мистецтва, шевченкознавець 38
- Новицький Яків Павлович** (1847–1925), український історик, археолог, етнограф, фольклорист 7, 430
- Номис Матвій** (справжнє прізвище — Симонов Матвій Терентійович, 1823–1901), український етнограф, фольклорист, письменник, педагог 486
- Нос Степан Данилович** — див. Ніс Степан Данилович
- О**
- О.М.**, криптонім — див. Лазаревський Олександр Матвійович
- Оболенський Михайло Андрійович** (1806–1873), російський історик-архівіст, археограф, директор Московського головного архіву Міністерства іноземних справ (1840–1873) 421
- Обух**, козак, позитивний персонаж твору П.Куліша “Великі проводи: поема 1648” 189
- Обухи**, козацька родина, персонажі твору П.Куліша “Великі проводи: поема 1648” 188, 190
- Обушиха**, жінка Обуха, позитивний персонаж твору П.Куліша “Великі проводи: поема 1648” 188, 189
- Овдеев Степан** — див. Авдеев Стенка
- Овсянко-Куликовський Дмитро Миколайович** (рос.: Овсянко-Куликовский Дмитрий Николаевич, 1853–1920), український мовознавець, літературознавець, громадський діяч. Член Одеської громади 100, 101, 446
- Огієнко Іван Іванович** (митрополит Іларіон, 1882–1972), вчений-мовознавець, лексикограф, історик церкви, український політичний, громадський і церковний діяч (митрополит УАПЦ з 1944 р.) 499
- Ойсін (від ірланд. Oisín), Оссіан (від англ. Ossian), Осіан**, легендарний кельтський бард ІІІ ст., персонаж численних ірландських легенд, міфів, історичних переказів так званого оссіанського (або феніанського) циклу ірландських саг 260, 475
- Оксман Юліан Григорович** (1895–1970), український та російський історик, літературознавець єврейського походження 482
- Окуневський Теофіл** (1858–1937), український юрист, адвокат, дипломат, громадсько-політичний діяч 100, 103, 446
- Олег** (бл. 855–912/922), легендарний київський князь 216, 302, 337
- Олег Гориславович** — див. Олег Святославич
- Олег Святославич** (бл. 1053–1115), князь володимирський (1074/1077–1077), тмутараканський (1083–1094), чернігівський (1094–1096), сіверський (1097–1115). У “Слові о полку Ігоревім” прозваний Гориславичем 337, 341
- Олегова династія** — див. Ольговичі
- Олександр Великий, Олександр Македонський** (рос.: Александр Македонський, 356 до н.е. — 323 до н.е.), цар Македонії, геніальний полководець, видатний адміністратор і політик 125, 208
- Олександр І** (1777–1825), російський імператор (1801–1825), з династії Романових 37
- Олександр ІІ** (1818–1881), російський імператор (1855–1881), з династії Романових 8, 430, 523
- Олександр ІІІ** (1845–1894), російський імператор (1881–1894), з династії Романових 522
- Олександр Македонський** — див. Олександр Великий

- Олексій Михайлович**, цар Олексій (рос.: Алексей Михайлович, чес.: saġ Aleksěj, 1629–1676), другий московський цар із династії Романових XIV, 40, 355, 373, 374, 426, 471, 484, 494, 499, 506
- Олексій Попович**, легендарний герой однойменної української думи 16
- Олексій, цар** — див. Олексій Михайлович
- Олексій, чоловік Божий** (V століття), ранньохристиянський святий з Риму 65
- Оельковичі** — литовсько-український князівський рід XV–XVI ст., нащадки князя київського Оелька Володимировича (?–1454/1455) 283
- Олена Пчілка (Пчилка)** — див. Косач (Косачева) Ольга Петрівна
- Олесницький Збігнєв** (1389–1455), єпископ краківський, польський державний діяч та дипломат 64
- Ол.М., криптонім** — див. Лазаревський Олександр Матвійович
- Олферьев Іван Васильевич** — див. Алферьев Іван Васильевич
- Ольга** (889–969), дружина князя Ігоря Рюриковича, київська княгиня 348
- Ольгова династія** — див. Ольговичі
- Ольговичі**, князівський рід XII–XVI ст. династії Рюриковичів, нащадки Олега Святославича. М.Грушевський також називає Ольговичів “Ольговою династією” та “Олеговою династією” 341, 343
- Омельянов Никифор**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Ондреев Феофілакт**, хорунжий Переяславського полку (1654) 368, 502
- Онопрієнко Валентин Іванович** (1939), український вчений, філософ, історик науки 497
- Онтоценко Лаврентей**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Оржешкова (Ожешко) Еліза** (1841–1910), польська письменниця білоруського походження, польська громадська діячка 123
- Орлик Пилип Степанович** (1672–1742), український політичний, державний і військовий діяч, гетьман Війська Запорозького у вигнанні (1710–1742) 231, 233
- Орлов Г.М.**, вигаданий російський видавець для публікації народовської літератури 444
- Орлов Олексій Федорович** (1787–1862), російський державний діяч, у 1845–1856 рр. — шеф корпусу жандармів 274
- Орловський Григорей Іванов**, сотник Чигиринського полку (1654) 367, 501
- Осадчий Тихон Іванович** (1866–1945), український економіст, земський статистик, громадський та кооперативний діяч. Його дружиною була сестра О.М.Лазаревського Ганна Олександрівна Лазаревська (1868–1948) 465
- Осипов Матвей, Матвей, суботовської сотник**, сотник Суботівської сотні Чигиринського полку (1654) 367, 501, 503
- Осян** — див. Ойсін
- Оссолінський Юрій** (пол.: Ossoliński Jerzy, 1595–1650), польський шляхтич, державний діяч Речі Посполитої 420, 521
- Остап, Остап Запорожець** — герой твору С.Подолінського “Парова машина”, брат Андрія Запорожця 91, 92, 93
- Остафьев Микита**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Остафьев Семен**, писар Миргородського полку (1654) 368, 502
- Остоя** (псевдонім Юзефи Савицької, 1859–1920), польська письменниця 123
- Островський Данило (Даніель)**, розповсюджувач книг М.Грушевського у США у 1920-х рр., кореспондент М.Грушевського VI
- Остромир-Йосиф** (XI ст.), військовий і державний діяч Київської Русі, замовник так званого “Остромирова Євангелія” 411
- Остророг Миколай** (1593–1651), польський шляхтич, польський політичний діяч та воєначальник 65
- Отреп'єв Григорій** (кінець XVI — поч. XVII ст.), монах, за поширеною версією — самозванець, який видавав себе за царевича Дмитрія (Лжедмитрій I) 207

П

- Павел** (I ст. н.е.), апостол, святий, найвищий ранньохристиянський місіонер, один з перших богословів християнства 517
- Павел, осаула** (1654) — див. Яненко-Хмельницький Павло

- Павлик Михайло Іванович** (1853–1915), український письменник, публіцист, громадський і політичний діяч 93–95, 116, 126, 128, 134, 429, 442, 443, 445, 446, 452, 472
- Павлов Андрей**, осавул Чернігівського полку (1654) 368, 502
- Павлов Іван**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Павлов Корнило**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Павлов Платон Васильович** (1823–1895), російський історик, громадський діяч 305, 481
- Павловський Олексій Павлович** (рос.: Павловский Алексей Павлович, 1773–після 1822), український мовознавець 244, 471
- Павлуцький Григорій Григорович** (1861–1924), український історик мистецтва 363
- Павлюк** — див. Бут Павло
- Павша**, ротмістр (1654) 370, 504
- Падалиця (Падалица) Тадеуш** — див. Фіш Зенон
- Пайскер Ян** (нім.: Peisker Jean (Jan), 1851–1933), чеський історик 157, 158, 456, 457
- Пакгурський Іван**, сотник Мотовилівської сотні Київського полку (1654) 367, 501
- Палій Семен** (1640–1710), український військовий діяч, полковник Фастівського полку 8, 283
- Пальмов Іван Савич** (рос.: Пальмов Иван Саввич, 1855–1920), російський вчений-славіст, історик Церкви 63, 439
- Пантелеєв Михайло**, сотник Броварської сотні Київського полку (1654) 366, 501
- Пантелеєвы, брати** (рос.: Пантелеєв Григорій Фомич, 1847–? та Пантелеєв Петр Фомич, 1853–1905), російські купці, домовласники, видавці 495, 506
- Пантелеймон** (кінець III — поч. IV ст.), святий, ранньохристиянський великомученик, цілитель 24, 433
- Панькова Світлана Михайлівна** (1957), український історик, завідувачка Історико-меморіального музею М.С.Грушевського у Києві ХХІІІ
- Парменіон** (IV ст. до н.е.), видатний македонський полководець, соратник Філіппа II Македонського та Олександра Македонського 204
- Пархаменко (Пархоменко) Яков**, український військовий діяч доби Хмельниччини, полковник чигиринський (1651–1653) 366, 501
- Паулі Жегота Ігнацій** (пол.: Pauli Żegota, 1814–1895), польський фольклорист, етнограф, історіограф 381, 509
- Пахомій Льоготет (Логофет)**, або Пахомій Серб (? — бл. 1484), ієромонах, агіограф, письменник, працював у Новгороді та у Троїце-Сергіївій лаврі у Великому князівстві Московському 241
- Пашков Осип**, городовий отаман Переяславського полку (1654) 368, 502
- П-в**, єврейський інтелігент, автор листа до редакції журналу “Основи” у 1861 р 303
- Пенько Ян Петрович**, староста черкаський та канівський (1512–1515) 199
- Перетц Володимир Миколайович** (1870–1935), український і російський філолог 363, 498, 499
- Перикл** (495 до н.е. — 429 до н.е.), грецький державний та військовий діяч у стародавніх Афінах. Період його правління називають “золотим століттям Афіні” 177
- Перфільєв Томила** (рос.: Перфирьев Томила, чes.: Perfyļjev Tomyla), дяк, брав участь у московському посольстві до Богдана Хмельницького у 1654 р. 353, 492, 495
- Петро Великий** — див. Петро I Олексійович
- Петро I Олексійович, Петро Великий, Петро Перший** (1672–1725), останній московський цар, з 1721 — перший імператор Всеросійський, з династії Романових 106, 176, 194, 195, 207, 208, 212, 229, 467, 515
- Петро Перший** — див. Петро I Олексійович
- Петров В.**, студент Університету св.Володимира у Києві, слухач М.П.Драгоманова у 1870 р. 441
- Петров Віктор Платонович** (1894–1969), український письменник, філософ, літературознавець, археолог, історик 179, 461
- Петров Кирило**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Петров Микола Іванович** (рос.: Петров Николай Иванович, 1840–1921), історик, етнограф 363, 405, 516

- Петров Осип**, сотник Миргородського полку (1654) 368, 502
- Петровський Григорій Іванович** (1878–1958), український радянський державний і політичний діяч, у 1919–1938 рр. — голова Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (ВУЦВК) 447
- Петровський Петро Васильович**, лікар, член Українського наукового товариства 363
- Петрушкевич Антоній (Антін) Степанович** (псевдонім Азъ Покой, 1821–1913), греко-католицький священник, історик, філолог, дослідник історії Галичини, представник москвофільського напрямку. Зневажливо названий І.Франком “Антошкою П.” 452
- Пешко Евтіхей** — див. Пішко Євтихій
- Пильчиков Дмитро Павлович** (1821–1893), український громадський і культурний діяч, педагог. Член Кирило-Мефодіївського братства 461
- Піпін Олександр Миколайович** (рос.: Пыпин Александр Николаевич, 1833–1904), російський літературознавець, етнограф 100, 238, 469, 476
- Пиріг Руслан Якович** (1941), український історик, джерелознавець V
- Пихно Дмитрій Іванович** — див. Піхно Дмитро Іванович
- Підкова Іван** (1533–1578), козацький гетьман, молдовський господар (1577–1578) 279
- Піскун Валентина Миколаївна** (1957), український історик, джерелознавець V
- Піхно Дмитро Іванович** (рос.: Пихно Дмитрий Иванович, 1853–1913), економіст, журналіст, один із лідерів чорносотенного “Союза русского народа” 358
- Пішко Євтихій, Пешко Евтіхей**, український військовий діяч доби Хмельниччини, київський полковник (1654) 366, 370, 501, 505
- Плавильщиков Василь Олексійович** (1768–1823), російський видавець, бібліотекар, торговець книжками 471
- Плетенецький Олександр Михайлович** (чернече ім'я Єлисей, між 1550 і 1554–1624), український і польський церковний, культурний і громадський діяч, письменник, засновник Лаврської Києво-Печерської друкарні 406
- Пободайло Степан Данилович** (бл. 1600–1654), український військовий діяч доби Хмельниччини, чернігівський полковник (1651–1654), наказний гетьман Лівобережної України (1652) 366, 501
- Погодін Михайло Петрович** (рос.: Погдин Михаил Петрович, 1800–1875), російський історик, письменник, журналіст 166, 246, 247, 253, 254, 258, 295, 297, 345, 458, 473, 474, 483, 485, 489
- Погорецький Іполит Йосипович** (1859–1934), друг юності І.Я.Франка, священник 130
- Погребенник Федір Петрович** (1929–2001), український літературознавець, бібліограф 452
- Подолінський Андрій Іванович** (1806–1886), київський поміщик-службовець, поет. Батько С.А.Подолінського 443
- Подолінський Сергій Андрійович** (рос.: Подолинский Сергей Андреевич, 1850–1891), український громадський і політичний діяч, економіст, соціолог, публіцист 72, 75–83, 90, 93–98, 101, 102, 133, 442–445
- Познанський Борис Станіславович** (1841–1906), український етнограф, історик, письменник, громадський діяч 476
- Поклонський Кость**, білоруський шляхтич 373
- Полетика Григорій Андрійович** (1725–1784), український громадський діяч, історик, лексикограф, перекладач, бібліофіл 221
- Полівка Іржі** (1858–1933), чеський філолог-славіст, один з основоположників слов'янської порівняльної фольклористики 10
- Половець Семен** (рос.: Половец Семен, до 1613 — після 1671), український військовий і державний діяч доби Хмельниччини, полковник білоцерківський (1654) 366, 501
- Поломеев Федор**, козак Канівського полку (1654) 369, 503
- Полуботок Павло** (бл. 1660–1724), український військовий та політичний діяч, наказний гетьман Війська Запорозь-

- кого Лівобережної України (1722—1724) 219, 229, 230, 231, 234, 466—468
- Полулях Яков**, сотник Вишгородської сотні Київського полку (1654) 366, 501
- Понінський Вінцент**, львівський доброчинець XIX ст., ім'ям якого була названа вулиця, де на початку XX ст. побудували вілли М.Грушевський та І.Франко 451
- Пономарьов Степан Іванович** (рос.: Пономарев Степан Иванович, 1828—1913), український і російський філолог, бібліограф, упорядник першого бібліографічного покажчика праць О.М.Лазаревського (1902) 221, 467
- Попель** (IX ст.), князь із легендарної династії Попелідів, один із засновників польської державності 139
- Попович Олексій** — див. Олексій Попович
- Порохня Кирило**, чумац, дійова особа циклу П.Куліша “Листи з хутора” (1861) 180
- Порфирородний** — див. Костянтин VII Порфирородний
- Порхайло Семен Іванов сын**, шляхтич (1654) 369, 504
- Потебня Олександр Опанасович** (рос.: Потебня Александр Афанасьевич, 1835—1891), видатний український мовознавець, фольклорист, етнограф, літературознавець, громадський діяч 74, 264, 386, 415, 475, 509
- Потканський Кароль** (пол.: Potkański Karol, 1861—1907), польський історик, етнограф 139, 453
- Починок Тимотей** (1885—1962), український політичний діяч, видавець, з початку XX ст. — на еміграції у США VI
- Правда**, персонаж вертепної драми П.Куліша “Гродова морока (Святочне przedstawienie на малорусском языке)” 196
- Пратц В.В.**, Санкт-Петербурзький видавець останньої третини XIX ст. 521
- Прац Едуард**, Санкт-Петербурзький видавець першої половини XIX ст. 431, 472, 517
- Претвичі**, стародавній німецько-польський рід, до якого належали відомі державні та військові діячі (XVI—XVII ст.) 195
- Пречиста** — див. Марія, Богородиця
- Пречиста Богоматір** — див. Марія, Богородиця
- Присёлков Михаил Дмитриевич** — див. Присьолков Михайло Дмитрович
- Пристайко Володимир Ілліч** (1941—2008), український державний діяч V
- Присьолков Михайло Дмитрович** (рос.: Присёлков Михаил Дмитриевич, 1881—1941), російський історик 410, 517, 518
- Пріам** (XII ст. до н.е.), останній володар малоазійського міста Трої, за його володарювання почалась Троянська війна 199
- Прицак Лариса Дмитрівна**, сучасний український історик 499
- Прозоровський Дмитро Іванович** (рос.: Прозоровский Дмитрий Иванович, 1820—1894), російський історик, палеограф, нумізмат 348
- Прокопий** — див. Прокопій Кесарійський
- Прокопій Кесарійський** (рос.: Прокопий Кесарийский, між 490 і 507 — після 562), візантійський історик 36, 167, 170
- Прокофьев Емельян**, козак Прилуцького полку (1654) 367, 502
- Протоген** (остання чверть III ст. до н.е.), громадянин грецької колонії Ольвії у Нижньому Побужжі, на честь якого був виданий декрет 169, 458
- Прохоров Василь Олександрович** (1818—1882), російський археолог, видавець, редактор 511
- Прус Болеслав** (псевдонім Александра Гловацького, 1847—1912), видатний польський письменник 123
- Пугачов Омелян Іванович** (1742—1775), отаман донських козаків, один з керівників селянської війни 1773—1775 рр. в Російській імперії 50, 207
- Пушкар Мартин Іванович** (1598—1658), український військовий доби Хмельниччини, полтавський полковник (1649—1658) 366, 501
- Пушкін Олександр Сергійович** (рос.: Пушкин Александр Сергеевич, 1799—1837), видатний російський поет, драматург та прозаїк 189, 249, 443
- Пыпин А.Н.** — див. Пипін Олександр Миколайович
- Пяст**, селянин, легендарний предок династії Пястів, першої польської князівської та королівської династії 139

Р

- Разін Степан Тимофійович** (відомий як Стенька Разін, рос.: Стенька Разин, бл. 1630–1671), ватажок селянської війни 1670–1671 рр. у Московському царстві 33, 47, 49, 50, 72, 73, 207, 389, 436, 437, 442, 510
- Разумовские** — див. Розумовські
- Ракоці** — див. Ракоцій Юрій II
- Ракоцій (Ракоці) Юрій II** (чес.: Jiří II. Rákóczi, 1621–1660), князь семигородський (з 1648) 352, 491, 523
- Распутін Григорій Юхимович** (1869–1916), фаворит російського імператора Миколи II 359
- Ратченко Михайло**, сотник Миргородського полку (1654) 367, 502
- Рафаїл Заборовський** — див. Заборовський Михайло (чернече ім'я Рафаїл)
- Ревакович Генрик** (1837–1907), польський журналіст, політичний діяч, головний редактор щоденника “Kurjer Lwowski” (1884–1907) 450
- Реньє Жан** (фр.: Reunier Jean, 1882–1915), французький соціолог, представник соціологічної школи Е. Дюркгейма. Загинув на фронті під час Першої світової війни 149
- Ретковской Ілья**, сотник Канівського полку (1654) 369, 503
- Решетин Василей**, сотник Канівського полку (1654) 369, 503
- Резанов Володимир Іванович** (1867–1936), історик літератури 434
- Рибалоко Олександр Леонідович** (1950–2009), український джерелознавець, історик, мовознавець, редактор, перекладач ХХ, 447
- Ригельман (Рігельман) Олександр Іванович** (1720–1789), військовий діяч, історик України 222, 273
- Рилєєв Кіндрат Федорович** (1795–1826), російський поет, декабрист 240
- Рильський Тадей Розеславович** (1841–1902), український громадський і культурний діяч польського походження, етнограф, економіст 268, 400, 416, 429, 519
- Рипка Ян** (чес.: Rypka Jan, 1886–1968), чеський філолог та історик-сходознавець, перекладач 418–422, 520, 522
- Різниченко Володимир Васильович** (1870–1932), вчений-геолог, український громадський діяч 497, 498, 516
- Роблев Федор Іванов сын**, шляхтич (1654) 369, 504
- Род**, давньоруське язичеське божество, захисник роду 138
- Родионов Кирило**, сотник Миргородського полку (1654) 368, 502
- Рожаниці**, давньоруські першобогині родючості, покровительки роду 138
- Роздольський Осип Іванович** (1872–1945), український філолог, перекладач, теолог 116
- Розковшенко Іван Васильович** (1809–1889), український поет, письменник, перекладач, фольклорист, учасник гуртка поетів-романтиків 428
- Розов Володимир Олексійович** (1876–1940), український мовознавець 61, 439
- Розумовські** (рос.: Разумовские, фр.: Les Razoumowski), український козацький, дворянський, графський і князівський рід (XVII–XIX ст.), до роду належали відомі державні та військові діячі 39
- Роман**, князь Роман, герой веснянки “Князь Роман (Игра в Воротаря или в Володаря)”. Прототипом персонажа був князь Роман Мстиславич Великий (бл. 1152–1205) 6
- Романов Андрей**, козак Переяславського полку (1654) 368, 502
- Романов Гаврило**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Романчук Юліан** (1842–1932), визначний громадський та культурно-освітній діяч, педагог, письменник, журналіст, видавець, довголітній політичний провідник галицьких українців 290, 450, 482
- Ростислав Михайлович** (бл. 1219–1262), князь новгородський (1230–1231), галицький (1236–1238), луцький (1240), бан Славонії (1247–1248) та Мачви (1248–1262) 341
- Ростовцев Михайло Іванович** (англ.: Rostovtzeff Michael, рос.: Ростовцев Михаил Иванович, 1870–1952), російський історик, археолог 158–160, 162, 165, 169, 457
- Рошкевич Ярослав Михайлович** (1858–1904), друг юності І.Я.Франка 130

- Рубан Василь Григорович** (1742–1795), російський державний діяч українського походження, письменник, перекладач, видавець, історик України 222, 244, 246, 356, 471
- Рубець Федір Якович**, представник козацької старшини, згадується О.Лазаревським при цитуванні акту 1714 р. по с. Чубковичі 226
- Рубльов Олександр Сергійович** (1957), український історик VIII
- Руданський Степан Васильович** (1833–1873), український поет, сатирик, перекладач, етнограф, фольклорист. Професійний лікар 4
- Руденко Є.**, помилкове написання імені. Див. Руденко Сергій Іванович
- Руденко Сергій Іванович** (1885–1969), український та російський антрополог, археолог, етнограф, учень Ф.К.Вовка 314, 487
- Рудченко Іван Якович** (псевдонім Іван Білик, 1845–1905), український етнограф, фольклорист, письменник, перекладач, літературний критик 4
- Руколивський Іван Васильєв сын**, шляхтич (1654) 369, 504
- Рулін Петро Іванович** (1892–1941), український театрознавець, літературознавець, педагог. У 1920-х рр. опрацьовував архівні матеріали П.Куліша 459
- Рум'янцев, граф** — див. Рум'янцев-Задунайський Петро Олександрович
- Рум'янцев-Задунайський Петро Олександрович** (1725–1796), російський державний та військовий діяч 245, 472
- Русов Олександр Олександрович** (1847–1915), український громадський діяч, земський статистик, етнограф, фольклорист 5, 26, 77, 363, 440
- Русова (уродж. Ліндфорс) Софія Федорівна** (1856–1940), українська громадська діячка, педагог, літературознавець, дружина О.О.Русова 5, 444
- Руссо Жан-Жак** (1712–1778), французький філософ, письменник, композитор 270, 280, 289
- Рябінін-Скляревський Олександр Олександрович** (1878–1942), український військовий діяч, історик-архівіст, співробітник Історичної секції ВУАН 73, 442
- С**
- Савілла** (рос.: Савилла), легендарна пророчиця, яку згадують античні автори 65
- Савостьянов Миколай**, сотник Чигиринського полку (1654) 367, 501
- Савченко Федір Якович** (1892–1938), український історик, літературознавець. У 1920-х рр. — секретар М.Грушевського XI, 403, 471, 497, 498, 516
- Савчук Інна Іванівна**, сучасний український історик X
- Сагайдачний (Конашевич-Сагайдачний) Петро Кононович** (рос.: Каношевич Сагайдачний Петр, бл. 1582–1622), український політичний та військовий діяч, гетьман реєстрового козацтва, кошовий отаман Запорозької Січі 7, 430, 499
- Сакович Касіян** (1578–1678), руський шляхтич, церковний діяч, письменник-полеміст, ректор Київської братської школи 430
- Сальванді Нарцис-Ахілл де** (фр.: Salvandy Narcisse-Achille de, 1795–1856), французький державний діяч та письменник 292, 484
- Самарин Гаврило Федорович** (чес.: Samarín Gavriło, фр.: Samarine G.), московський посол 352, 491, 492, 494
- Самовидець**, представник української козацької старшини XVII ст., автор літопису, відомого як “Літопис Самовидця” 188, 213, 217, 273
- Самойло, войсковий судья** — див. Богданович-Зарудний Самійло
- Самойлов Іван**, козак Канівського полку (1654) 367, 502
- Самойлович Олександр Миколайович** (рос.: Самойлович Александр Николаевич, 1880–1938), російський сходознавець-тюрколог 499
- Самсон**, біблійний персонаж, судья із величезною фізичною силою, яку використовував для звернення подвигів 249, 472
- Сапір Борис Мойсейович** (рос.: Сапир Борис Мойсейович, 1902–1988), російський історик, з 1925 р. — на еміграції 444
- Сарницький Станіслав** (бл. 1532–1597), польський історик 11, 431
- Сахаров Володимир**, археолог, учень Ф.К.Вовка. Брав участь в археологічних розкопках Мізинської стоянки 315

- Сахаров Іван Петрович** (рос.: Сахаров Іван Петрович, 1807–1863), російський етнограф, фольклорист, археолог, палеограф 380, 385, 508
- Сахнович Григорей** — див. Лесницький Григорій
- Сверчовський (Свирговський) Іван** (р.н. невід. — бл. 1575), козацький низовий гетьман, генеральний обозний у першій половині 1570-х рр. 7
- Свентоховський Александер** (1849–1938), польський письменник, філософ, історик, громадсько-політичний діяч, засновник і редактор політичного, громадського та літературного тижневика “Prawda” (Варшава) 125
- Свенціцький Іларіон Семенович** (1876–1956), український філолог, етнограф, музеєзнавець 431
- Свідзинський Константин** (1793–1855), польський колекціонер, бібліофіл, меценат, культурний діяч, з середини 1830-х рр. проживав в Україні. Приятель П.О.Куліша 195, 462
- Святополк Володимирович Окаянний** (бл. 980–1019), великий князь київський (1015–1016, 1018–1019) 251
- Святополк-Четвертинський Степан Якович, Четвертинський, князь** (бл. 1575–1655), магнат, військовий і державний діяч Речі Посполитої 408, 517
- Святослав Всеволодич** (бл. 1116–1194), князь новгородський (1140), турівський (1142, 1154–1155), волинський (1141–1146), сіверський (1157–1164), чернігівський (1164–1177). Згадується у “Слові о полку Ігоревім” 337, 341
- Святослав Ігорович** (930–972), державний та військовий діяч Київської Русі, великий князь київський (945–972) 216
- Святослав Ольгович** (?–1164), князь новгородський (1136–1144, з перервами), курський (1138–1139), стародубський і білгородський (1141–1146), новгород-сіверський (1146–1157), туровський (1149–1151), чернігівський (1157–1164) 342
- Святослав Ярославович** (1027–1076), князь володимиро-волинський (до 1054), чернігівський (1054–1073), київський (1073–1076) 341, 411
- Седунов Петр**, козак Ніжинського полку (1654) 369, 503
- Секур Константин**, підданий Венеціанської республіки, який у 1743–1744 рр. навчався в Києво-Могилянській академії 404
- Селивановський Семён Иоанникиевич** (1772–1835), російський видавець та продавець книжок 471, 484, 521
- Семевський Василь Іванович** (рос.: Семевский Василий Иванович, 1848/1849–1916), російський історик, громадський діяч 290, 482
- Семен Август** (бл. 1781–1862), друкар, видавець, жив та працював у Москві 431, 470, 475, 479, 508
- Семен**, Симеон Стовпник, преподобний. За церковним православним календарем день пам’яті Семена (так званий Семенів день) припадає на 1 вересня (за ст. ст.) 138
- Семенов Агей**, козак Ніжинського полку (1654) 369, 503
- Семенов Василей**, хорунжий Чернігівського полку (1654) 368, 502
- Семенов Григорей**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Семенов Дем’ян**, сотник Корсунського полку (1654) 367, 501
- Сементовський Костянтин Максимович** (1823–1902), український етнограф, фольклорист, публіцист 57, 437
- Семкин Іван**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Сеницький** — див. Сіницький (Синицький) Данило Олександрович
- Сенкевич Генрик** (1846–1916), визначний польський письменник 125
- Сен-Сімон Клод Анрі де Рувруа** (1760–1825), французький мислитель, соціолог, економіст 148
- Сергієнко М.** — див. Грушевський Михайло Сергійович
- Сергій** (в миру Симеон, ?–1495), архієпископ Новгородський та Псковський (1483–1484), обраний у Москві великим князем московським Іваном III Васильовичем без згоди новгородців 302
- Серебrenников В.**, історик, автор праці про Києво-Могилянську академію (1897) 405, 516
- Сигізмунд I Люксембург** (1368–1437), імператор Священної Римської імперії (з 1433 р.) 64

- Симашкевич Митрофан Васильович** (митрополит Митрофан, 1845 — бл. 1930), священник, письменник, автор історико-археологічних і історико-етнографічних розвідок із життя Поділля 5
- Симеон Богоприємець**, християнський святий, єврейський праведник 138
- Смиренко Василь Федорович** (1835—1915), український промисловець, видавець, меценат української культури 362, 364, 416
- Симоновський Петро Іванович** (бл. 1717—1809), український державний діяч, історик, правник 222
- Син** — див. Христос
- Синявський Антін Степанович** (1866—1951), український політичний і громадський діяч, економ-географ, історик 476, 480
- Сичов Микола Петрович** (рос.: Сычѳв Николай Петрович, 1883—1964), російський мистецтвознавець, музейник, художник 410, 411, 518
- Сіміян Франсуа** (1873—1935), французький соціолог, економіст, представник соціологічної школи Е.Дюркгейма 150
- Сіницький (Синицький) Данило Олександрович** (рос.: Сеницкий Даниил Александрович, 1835—1907), вчитель-філолог, церковний історик, письменник, збирач українського фольклору 5, 429
- Сірко Іван** (1605 (1610?) — 1680), подільський шляхтич, легендарний кошовий отаман Запорозької Січі й усього Війська Запорозького Низового. Герой багатьох українських пісень та казок 180
- Сірченки**, сини Івана Сірка та Сірчихи, герої української народної думи 17
- Сірчиха**, удова Івана Сірка, героїня української народної думи 17
- Сісмонді Жан Шарль Леонар Сімонд де** (1773—1842), швейцарський економіст, історик, політеконом 148
- Січинський Денис Володимирович** (1865—1909), український композитор і диригент, громадський діяч 452
- Скальковський Аполлон Олександрович** (рос.: Скальковский Аполлон Александрович, 1808—1899), український та російський історик, архівіст, статистик 270, 273, 478
- Скарбек Станіслав Марцін** (1780—1848), польський землевласник, меценат, засновник театру свого імені у Львові 451
- Сковорода Григорій Савич** (1722—1794), видатний український просвітник, філософ, поет 214, 215, 464
- Скорина Франциск** (бл. 1490 — не пізніше 1551), білоруський першодрукар, просвітник, культурний і громадський діяч 60, 64, 65, 438
- Скорозубенко Софон**, козак Чигиринського полку (1654) 367, 501
- Скоропадський Іван Ілліч** (бл. 1646—1722), український державний і військовий діяч, гетьман Лівобережної України (1708—1722) 11
- Скоропадський Павло Петрович** (1873—1945), український державний, політичний та військовий діяч, гетьман Української Держави (1918) 515
- Скороходенко Филип**, писар Київського полку (1654) 366, 501
- Скрипник Микола Олексійович** (1872—1933), діяч революційного руху в Російській імперії, український державний та політичний діяч, народний комісар юстиції та генеральний прокурор УСРР (1922—1927), народний комісар освіти УСРР (1927—1933) 109, 448
- Словацький Юліуш** (1809—1849), визначний польський поет і драматург 126
- Смаль-Стоцький Степан Йосипович** (1859—1938), український мовознавець, педагог, громадсько-політичний діяч 363, 451
- Смерть**, персонаж вертепної драми П.Куліша “Іродова морока (Святочне представлення на малорусском языке)” 196
- Смелов Павло Олександрович** (1874—після 1941), художник-реставратор, брав участь в археологічних розкопках Мізинської стоянки 315
- Смирнов Василь Дмитрович** (1846—1922), російський історик-сходознавець, тюрколог 419, 421, 520
- Смоленська Олена Самійлівна (Леночка)**, дружина Л.А.Смоленського 100, 101
- Смоленський Леонід Анастасійович** (1844—1905), український педагог, громадський діяч. Один з керівників Одеської громади 100, 305

- Смоленський Владислав** (пол.: Smoleński Władysław, 1851–1926), польський історик, представник так званої варшавської школи 479
- Смолій Валерій Андрійович** (1950), український історик IX
- Смолюковський Павел, о.** (XIX ст.), греко-католицький священник у Львові 477
- Смолічев Петро Іванович** (1891 — поч. 1950-х рр.), український археолог 314, 318, 487–489
- Снаревской Федор Іванов сын, шляхтич** (1654) 369, 504
- Снегирьов Іван Михайлович** (1793–1868), російський історик, етнограф, фольклорист, археолог 385
- Соболевський Олексій Іванович** (рос.: Соболевский Алексей Иванович, 1857–1929), російський філолог-славіст, літературознавець, фольклорист 60, 64, 166, 257, 345, 440, 458, 474, 489
- Созоненко Офонасей**, сотник Черкаського полку (1654) 367, 502
- Созонов Ігнатей**, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502
- Соколов Іван Іванович** (рос.: Соколов Иван Иванович, 1844–1893), російський письменник, церковний діяч (відомий як Сергій, єпископ Чернігівський та Ніжинський) 59, 438
- Солиньяк Пьер Жозеф де** (фр.: Solignac Pierre Joseph de, рос.: Солиньяк Пьер Жозеф де, 1687–1773), французький письменник 292, 484
- Соловійов Сергій Михайлович** (рос.: Соловьев Сергей Михайлович, 1820–1879), російський історик 298, 299, 483, 485
- Сомко Яким Семенович** (бл. 1619–1663), український військовий, політичний і державний діяч, гетьман Лівобережної України (1663) 134
- Сонька** — див. Софія Гольшанська
- Сорлененко Гарасим**, сотник Ніжинського полку (1654) 369, 503
- Софія Гольшанська, Сонька** (бл. 1405–1461), русинсько-литовська княжна з роду Гольшанських, королева польська, остання дружина короля польського Владислава II Ягайла 64, 440
- Софія, Софья** (II ст.), християнська свята, мучениця, мати Віри, Надії та Любові 408–410, 451
- Софокл** (496/495 до н.е. — 406 до н.е.), давньогрецький драматург 206
- Сохань Павло Степанович** (1926–2013), український історик-славіст V, VI, 522
- Спасенко Семен**, козак Кропивнянського полку (1654) 369, 503
- Спаситель** — див. Христос
- Спасович Володимир Данилович** (1829–1906), російський правник, адвокат, польський публіцист, критик, історик літератури, громадський діяч 238, 469
- Сподпориннец Захар**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Срезневський Ізмаїл Іванович** (рос.: Срезневский Измаил Иванович, 1812–1880), визначний російський філолог-славіст, історик, палеограф, видавець фольклорних та історичних матеріалів 3, 12, 254, 273, 292, 293, 348, 380, 381, 385–388, 428, 429, 431, 473, 474, 484, 508, 509
- Станіслав-Август Понятовський** (фр.: Stanislaw-Auguste Poniatowski, 1732–1798), державний діяч Речі Посполитої, король польський і великий князь литовський (1764–1795) 479
- Старицька-Черняхівська Людмила Михайлівна** (1868–1941), українська письменниця, громадська діячка 363
- Старицький Михайло Петрович** (1840–1904), український письменник, перекладач, театральний і культурний діяч 311, 429
- Стародуб Іван**, український військовий діяч доби Хмельниччини, полковник канівський (1653–1654) 366, 501
- Стасеев Остафей**, обозний Переяславського полку (1654) 368, 502
- Стасюлевич Михайло Матвійович** (1826–1911), російський історик та публіцист, редактор журналу “Вестник Европы” (1866–1908) 100, 101, 436, 437, 463, 469, 482, 511, 512, 518
- Стахів Матвій** (1895–1978), український правник, історик і суспільно-політичний діяч, з 1939 на еміграції у Німеччині, з 1949 — у США V
- Стеблій Феодосій Іванович** (1931), український історик XII
- Степан, король** — див. Баторій Стефан
- Степанов Іван**, переяславський бурмістр (1654) 368, 503

- Степанов Осип**, писар Корсунського полку (1654) 367, 502
- Стефан Георгій** (чес.: Štěpán, фр.: Stéphane, ?–1668), логофет, молдовський господар (воєвода) (1653–1658, з перервою) 352, 353, 355, 491–495
- Стешенко Іван Матвійович** (1873–1918), український громадський і політичний діяч, літературознавець, письменник 361, 363, 364
- Стоянів Олександр** (рос.: Стоянов Александр), український етнограф другої половини XIX ст. Діяльний член київської Старої громади, у 1860-х рр. збирав українські етнографічні матеріали 5, 429
- Страдомський Микола Федорович (Хведорович)** (1867–?), лікар, доктор медицини, український громадський діяч 363
- Стрільбицький (Стрельбицький) Ст.**, збирач етнографічного матеріалу 7, 430
- Струве Петро Бернгардович** (1870–1944), російський громадський та політичний діяч, економіст, публіцист, історик, філософ 107, 358, 447
- Струтынской Іван Михайлов сын**, шляхтич (1654) 369, 504
- Студинський Кирило Йосипович** (1868–1941), український філолог-славіст, літературознавець, мовознавець, фольклорист, письменник, громадський діяч 413, 440, 441, 445, 448, 459, 516, 522
- Суворін Олексій Сергійович** (1834–1912), російський журналіст, видавець, письменник 441
- Судин Данило Юрійович**, сучасний український соціолог та історик 435
- Судовщиків (Судовщиков) Євген Васильович** (1830–1869), український культурно-освітній діяч, філолог, фольклорист, збирач українського етнографічного матеріалу 5
- Сулима Іван Михайлович** (?–1635), дрібний шляхтич, гетьман нереєстрованих запорозьких козаків (1628–1635, з перервою) 373
- Сулименак Васка** — див. Сулименко Василь
- Сулименко Василь, Сулименак Васка, Сулименок Васко Іванов сын**, переяславський полковник, син І.М.Сулими XIV, 373–376
- Сулименок Васко Іванов сын** — див. Сулименко Василь
- Сулименок Степан**, козак Переяславського полку (1654) 368, 502
- Сумцов Микола Федорович (Хведорович)** (рос.: Сумцов Николай Федорович, 1854–1922), видатний український фольклорист, етнограф, літературознавець, громадський діяч 10, 264, 363, 364, 475
- Сусанін Іван Осипович** (рос.: Сусанин Иван Осипович, ?–1613), російський селянин, офіційний герой визвольної війни російського народу початку XVII ст. 298, 303, 485
- Сухомлинов Володимир Олександрович** (1848–1926), російський військовий та державний діяч, Київський, Подільський і Волинський генерал-губернатор (1905–1908), військовий міністр (1909–1915) 359
- Сухомлинов Іван Іванович** (1792–1836), професор хімії у Харківському університеті. Батько М.І.Сухомлинова 484
- Сухомлинов Михайло Іванович** (1828–1901), російський філолог, літературознавець 292, 484
- Сцевола Муцій**, легендарний давньоримський герой 204
- Сычѳв Николай Петрович** — див. Сичов Микола Петрович

Т

- Тальві** — див. Якоб-Робінсон Тереза Альбертіна Луїза фон
- Танячкєвич Данило Іванович** (1842–1906), галицький громадсько-політичний діяч, публіцист. Кореспондент М.Драгоманова 95, 446
- Тараненко**, учасник українського повстанського руху першої третини XIX ст. 299
- Тарас, батько** — див. Шевченко Тарас Григорович
- Тарнавські**, український козацько-старшинський рід (XVIII–XIX ст.), представники роду були поміщиками, землевласниками, меценатами 179
- Таудал**, лицар, герой ірландської повісті XII ст. Його душа побувала на тому світі й розповідає про це сучасникам 65

- Тацит** (бл. 56 — бл. 117), давньоримський історик 204
- Тельвак Віталій Васильович** (1974), український історик XXIV
- Теодосій Печерський** — див. Феодосій Печерський
- Телов Григорій Миколайович** (1711—1779), російський державний і культурний діяч 255
- Терехов Федор**, осавул Прилуцького полку (1654) 367, 502
- Терлецький Остап Степанович** (1850—1902), галицький громадсько-політичний діяч, публіцист, літературознавець 78, 82, 83, 90, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 128, 444, 445
- Тесля Андрій Олександрович** (1981), російський філософ та історик 440
- Тетеря Матвей**, хорунжий Канівського полку (1654) 369, 503
- Тетеря Павло, Тетеря Павел** (1620/1622—1671), український військовий, політичний і державний діяч, переяславський полковник (1653—1658), гетьман Війська Запорозького Правобережної України (1663—1665) 366, 501
- Тимофеев Андрей**, сотник Миргородського полку (1654) 368, 502
- Тимченко Євген Костянтинівич** (1866—1948), український мовознавець, перекладач, громадський діяч XI, 363, 499
- Тироненко Мелентей**, осавул Корсунського полку (1654) 367, 502
- Титко Василей**, сотник Канівського полку (1654) 367, 502
- Титов Федір Іванович** (1864—1935), український та російський історик Церкви, церковний та культурний діяч 405, 516
- Тихан**, сотник Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Тихомиров Лев Олександрович** (1852—1923), російський громадський та політичний діяч, учасник народницького руху, автор пропагандистської брошури “Где лучше: Сказка о четырех братьях” та брошури про А.Желябова 444
- Тихонравов Микола Савич** (рос.: Тихонравов Николай Саввич, 1832—1893), російський філолог, археограф, видавець 398, 514
- Ткаченко Микола Михайлович** (1892/1893—1965), український історик, археограф, архівіст, джерелознавець, літературознавець. Учень М.Грушевського 467, 468, 480
- Ткаченко-Петренко Євген Арсентійович**, історик-архівіст, дослідник українського фольклору (поч. XX ст.) 10
- Тодійчук Ольга Веніамінівна** (1954), український історик, джерелознавець 478
- Толкач Тимофей**, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Томашівський Степан** (1875—1930), український історик, публіцист, політичний і громадський діяч 363
- Траутфеттер Ернст Рудольф** (1809—1889), російський ботанік німецького походження, ректор Університету св. Володимира у Києві (1847—1859) 402
- Тредремирський Офонасей**, сотник Васильківської сотні Київського полку (1654) 366, 501
- Третьякова Олена Василівна** (1959), український музейник, філолог, перекладачка XXIV, 490
- Трошинський Володимир Павлович** (1951), український історик 434
- Трубецької Олексій Микитович** (рос.: Трубецкой Алексей Никитич, у чернетці Афанасій, бл. 1600—1680), російський політичний та військовий діяч, дипломат 424—427
- Трушенко Карп**, український військовий діяч доби Хмельниччини, полковник чигиринський (1653—1654) 366, 501
- Туманський Федір Йосипович** (1757—1810), український історик, етнограф, видавець, громадський діяч 221, 245, 246, 356, 472
- Тумасов Ничипор Степанович** (1835—1887), український громадський діяч, історик, викладач 474
- Тургенев Іван Сергійович** (1818—1883), російський письменник 73
- Туркевич В.**, студент Університету св. Володимира у Києві, слухач М.П. Драгоманова у 1870 р. 441
- Туроченко Фома**, козак Ніжинського полку (1654) 369, 503
- Тутківський (Тутковський) Павло Аполлонович** (1858—1930), український геолог та географ 154, 315, 316, 456, 488, 489

Тучапський Павло Лукич (1869–1922), український політичний діяч, публіцист, перекладач, у молодості — гарячий прихильник М. Драгоманова 440

У

Уваров Сергій Семенович (1786–1855), російський державний діяч, президент Російської академії наук (з 1818). У 1856 р. у пам'ять про С.С.Уварова була заснована так звана Уварівська премія, що надавалась здебільшого за праці з історії 465, 466

Уляна Терентівна — див. Мужилівська (Мужилівська) Уляна Терентівна

Ульяновський Василь Іринархович (1958), український історик V, VI, 434, 476–478, 522

Уманець Федір Михайлович (1841–1908), український письменник, історик, громадський діяч 231–233, 468

Унетко — див. Кветка Трофим

Ус Василь (?–1671), донський козак, один з керівників селянської війни під проводом Степана Разіна 73

Усков Василией, переяславський міщанин (1654) 368, 503

Успенський Гліб Іванович (1843–1902), видатний російський письменник 133

Устин, сотник Канівського полку (1654) 367, 502

Ушаков Дмитро Миколайович (1873–1942), російський філолог 346

Ф

Ф.К., криптонім — див. Вовк (Волков) Федір Кіндратович

Фасмер Макс (нім.: Vasmer Max, 1886–1962), видатний російський та німецький мовознавець, славіст 162, 457

Федір Безрідний, легендарний герой української народної думи, збірне прізвисько козака-сироти, самовідданого патріота 15, 16

Федор, обозний — див. Коробка Федір

Федор, суддя — див. Лобода Федір

Федоренко Іван, калницький наказний полковник — див. Богун Іван

Федоренко Павло Костянтинович (1880–1962), український історик, археограф, архівіст 468

Федоренко-Богун — див. Богун Іван

Федоров Гаврило, козак Переяславського полку (1654) 368, 503

Федоров Е.Я., київський видавець другої половини ХІХ ст. 440, 478, 479

Федоров Корнило, сотник Ніжинського полку (1654) 369, 503

Федоров Костянтин, сотник Черкаського полку (1654) 367, 502

Федоров Офонасей, козак Переяславського полку (1654) 368, 503

Федорук Олесь (Олександр Олександрович) (1966), український літературознавець 462

Федорук Ярослав Олександрович (1969), український історик, археограф 522

Федурин Григорей, путивльський пристав 374, 375

Феодосій (Теодосій) Печерський (чес.: Teodosius Pečerský, ?–1074), святий Православної церкви, церковний діяч Київської Русі 354, 492, 495

Феопемпт (пом. 1049), митрополит Київський 411

Филип, сотник Ніжинського полку (1654) 367, 502

Филипов Дмитрей, писар Прилуцького полку (1654) 367, 502

Филипович Павло Петрович (1891–1937), український поет, літературознавець, перекладач 117, 450

Філарет (в миру Гумілевський Дмитро Григорович, 1805–1866), архієпископ Чернігівський і Ніжинський, український церковний історик, громадський діяч 221

Фіш Зенон (псевдонім: Тадеуш Падалиця, рос.: Тадеуш Падалица, 1820–1870), польський письменник і публіцист. Особливу увагу приділяв польсько-українським взаєминам у минулому та сучасних йому, обстоював культуртрегерську роль польської шляхи в Україні 298, 299, 300, 477, 483

Фококке Поль (1874–1938), французький соціолог, представник соціологічної школи Е. Дюркгейма 147, 150

Франджолі (Франжолі) Андрій Опанасович (1848–1883), фармацевт, у 1870-х рр. — учасник народницького руху, організатор народницького гуртка в Херсоні 74

Франко Іван Якович (пол.: Franko I., 1856–1916), визначний український письменник, вчений, громадський діяч XVI, XVII, XXIV, 9, 21, 73, 87, 94,

98, 100, 110–118, 121, 123–134, 219, 237, 359, 414–416, 442–446, 448–453, 498, 519

Франц Йосиф I (1830–1916), імператор (цар) Австрійської імперії (з 1848) 451, 519

Фриц М.П., київський видавець останньої чверті XIX ст. 428, 444, 473–475, 509

Фукідід (бл. 460 до н.е. — бл. 396 до н.е.), давньогрецький історик 204

Фуріє (Фур'є) Шарль (1772–1837), французький філософ, соціаліст-утопіст 73

Х

Хвойка Вікентій В'ячеславович (1850–1914), археолог чеського походження, провів розкопки у Києві та на Наддніпрянщині. Відкривач пам'яток трипільської культури 154, 155, 433

Хворостиненок Еуфим, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502

Хейн Вільгельм (нім.: Wilhelm Hein, 1861–1903), австрійський лінгвіст, фольклорист, етнограф, сходознавець 433

Хильчевський Іван Пилипович (рос.: Хильчевский Иван Филиппович, 1809–1899), вчитель історії, завідувач бібліотеки Луцького губернського дворянського училища, приятель П.О.Куліша 190, 198, 206, 461–463

Хмельницької Зиновії, прозвище Богдан — див. Хмельницький Богдан-Зиновій Михайлович

Хмельницький Богдан-Зиновій Михайлович, Хмельницький Богдан, Хмельницький Богдан, Хмель-Хмельницький, Chmelnický, Khmelnitsky, Хмельницької Зиновії, прозвище Богдан, 1595–1657), український державний і військовий діяч, гетьман України (1648–1657) XIV, 6, 7, 8, 25, 32, 111, 134, 176, 187, 189, 194, 200, 206–208, 211, 231, 232, 247, 253, 256, 261, 283, 285, 294, 295, 299, 300, 307, 351–353, 355, 366, 370, 372–375, 387, 418–420, 424–426, 428, 433, 435, 444, 452, 464, 472, 473, 479, 483–486, 491–495, 497, 500, 501, 504, 506, 509, 520–523

Хмельницький Юрій (бл. 1641–1685), український військовий, політичний і державний діяч, гетьман України

(1659–1663). Син Богдана Хмельницького 452

Хмель-Хмельницький — див. Хмельницький Богдан-Зиновій Михайлович

Ходаковський Зоріан — див. Доленга-Ходаковський Зоріан

Ходаковський — див. Доленга-Ходаковський Зоріан

Хорив, персонаж літописної легенди про заснування м. Києва, брат Кия, Щека та Либеді 163

Хоцевич Іван, студент Університету св. Володимира у Києві, слухач М.П.Драгоманова у 1870 р. 441

Христенко Михайло, осавул Полтавського полку (1654) 367, 502

Христос, Ісус Христос, Син, Єзус, Спаситель — центральна фігура у християнстві, згідно із християнським вченням, месія, спаситель 35–37, 62, 125, 138, 155, 156, 182, 196, 202, 203, 214–216

Хуторянин — див. Куліш Пантелеймон Олександрович

Ц

Цамбляк — див. Григорій I Цамбляк (Цамбляк)

Цвітківський Юрій Юрійович (1843–1913), український громадський діяч, педагог. Член київської “Старої громади” 445, 474

Цебронський Іван, сотник Білоцерківського полку (1654) 367, 502

Цертелев Микола Андрійович (рос.: Цертелев Николай Андреевич, 1790–1869), фольклорист, один із перших дослідників і видавців української народної поезії 11, 244, 429, 432, 471

Циганкова Елла Григорівна (1934), український історик 521

Ч

Чайковський Микола Васильович (1850–1926), російський політичний діяч, у 1870-х рр. — учасник народницького руху 74

Чайльд Френсіс Джеймс (англ.: Child Francis James, 1825–1896), американський вчений, педагог, фольклорист 10, 14, 430

Чалой Василей, козак Ніжинського полку (1654) 369, 503

- Чепа Андріян Іванович** (1760–1822), канцелярист Малоросійської колегії, український колекціонер, історіограф, фольклорист 221
- Черетченко Прокофій**, осавул Корсунського полку (1654) 367, 502
- Черкаський Володимир Олександрович** (1824–1878), князь, російський державний і громадський діяч. У 1864–1866 рр. — директор комісії внутрішніх і духовних справ у Царстві Польському 192, 462
- Чернишевський Микола Гаврилович** (1828–1889), російський філософ-утопіст, публіцист, літературний критик, письменник 72, 73, 75, 289, 442
- Черня Григорей**, старший осавул Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Черняхівська Людмила Михайлівна** — див. Старицька-Черняхівська Людмила Михайлівна
- Черняхівський Олександр Григорович** (1869–1939), український громадський діяч, лікар-гістолог 363, 497, 498, 516
- Четвертинський, князь** — див. Святополк-Четвертинський Степан Якович
- Чикаленко Левко Євгенович** (1888–1965), український громадсько-політичний діяч, археолог, учень Ф.К.Вовка 315, 317, 324, 331, 488
- Чоколов Іван Іванович**, київський видавець кінця ХІХ — поч. ХХ ст. 516
- Чубар Влас Якович** (1891–1939), радянський державний і партійний діяч, у 1923–1932 — голова Ради народних комісарів УСРР ХVІІ, 447, 448
- Чубинський Василь Платонович**, брат П.П.Чубинського 94
- Чубинський Павло Платонович** (рос.: Чубинский Павел Платонович, 1839–1884), український етнограф, фольклорист, поет, громадський діяч 4, 26, 94, 139, 256, 377, 395, 403, 429, 453, 474, 508, 511–515
- Чуйкевич Петро Омелянович** (1818–1874), український педагог, етнограф, приятель П.О.Куліша 176, 462
- Чуйкевичі** (рос.: Чуйкевичи), український козацько-старшинський, згодом дворянський рід ХVІІ–ХІХ ст. 233
- Чурило**, герой весільної танечної співанки 6, 429
- Чюганинской Ігнат**, сотник Канівського полку (1654) 369, 503

Ш

- Шамрай Сергій Вікторович** (1900–1939), український історик. Племінник М.С.Грушевського 440
- Шаповал Юрій Іванович** (1953), український історик V
- Шафонський Опанас Филімонович** (1740–1811), український лікар, історик, громадський діяч 472
- Шахматов Олексій Олександрович** (рос.: Шахматов Алексей Александрович, 1864–1920), визначний російський славіст-філолог, історик 162–164, 166, 168, 169, 171, 345–349, 410, 458, 474, 489, 490, 517, 518
- Шаченко Олексій**, козак Канівського полку (1654) 369, 503
- Шашкевич Маркіян Семенович** (1811–1843), визначний галицький письменник, поет, релігійний та культурно-громадський діяч 120
- Шевирьов Степан Петрович** (рос.: Шевирёв Степан Петрович, 1806–1864), російський історик літератури, поет, літературний критик 381
- Шевченко Тарас Григорович, батько Тарас, Кобзар** (1814–1861), визначний український поет, письменник, художник, громадський і політичний діяч V, ХІІІ, ХVІІІ, 4, 7, 22, 71, 86, 87, 93, 96, 99, 110, 115, 128, 133, 173, 174, 184, 190, 194, 195, 207–209, 211, 212, 215, 228, 229, 251, 268, 270, 273, 301, 304, 306, 309, 312, 359, 362, 400, 401, 413–417, 430, 431, 438, 445, 448–453, 457, 460, 461, 463, 467, 469, 481, 483, 485, 486, 489, 498, 515, 516, 518, 519, 522
- Шевченко Федір Павлович** (1914–1995), український історик V
- Шейн Павло Васильович** (1826–1900), російський етнограф, лінгвіст, фольклорист 392, 393, 397, 511, 513
- Шекспір Вільям** (?–1616), визначний англійський драматург 16, 217, 311, 464
- Шенгир Іван**, сотник Корсунського полку (1654) 367, 502

- Шенрок Володимир Іванович** (1853–1910), російський письменник, історик літератури 460, 461
- Шиманів Андрій** (рос.: Шиманов Андрей, 1836–1901), український громадський діяч, педагог, збирач українських етнографічних матеріалів 5, 429
- Шихорченко Василей**, козак Кропивнянського полку (1654) 369, 503
- Шпигоцький Опанас Григорович** (1809–1889), український поет, письменник, фольклорист, учасник гуртка поетів-романтиків 428
- Шрамченко Олександр Миколайович** (1859–1921), український громадський і культурний діяч, етнограф, перекладач, відповідальний редактор журналу “Україна” 364, 499
- Штангей** (рос.: Штангеев), збирач українського фольклору, його записи народних пісень у 1870-х рр. публікувалися в “Киевских губернских ведомостях” 5, 429
- Штросмайєр Йосип Юрай** (1815–1905), хорватський політичний, церковний і громадський діяч, засновник Югославської академії наук і мистецтв 399
- Шульга Данило**, осавул Київського полку (1654) 366, 501
- Шульгин Василь Віталійович** (1878–1976), російський політичний діяч, правник, публіцист. Відомий своїми монархічними, антисемітськими та українофобськими поглядами 358
- Шульгин Яків Миколайович** (1851–1911), український історик, педагог, громадський діяч 97, 102, 230, 363, 441, 445, 468
- Шульце А.**, одеський видавець кінця ХІХ — поч. ХХ ст. 520
- Шухевич Володимир Осипович** (1849–1915), український громадський діяч, етнограф, педагог, публіцист 21, 139, 453
- Щ**
- Щеголев (Щеголев) Сергей Никифорович** — див. Щоголев Сергій Никифорович
- Щек**, персонаж літописної легенди про застосування м. Києва, брат Кия, Хорива та Либеді 163
- Щербаківський Данило Михайлович** (1877–1927), український етнограф, археолог, музейник діяч 363
- Щербань Тетяна Олександрівна**, український історик 497
- Щербатов Михайло Михайлович** (1733–1790), князь, російський історик, публіцист, філософ 54
- Щербина Володимир Іванович** (1850–1938), український історик, педагог, громадський діяч 363, 403, 441, 497, 498, 516
- Щербина Софія Мартіївна** — див. Єгунова-Щербина Софія Мартіївна
- Щерпило Анисим**, сотник Канівського полку (1654) 367, 502
- Щітківський Іван Іванович** (1866–1942), український громадський і культурний діяч 497
- Щоголев Сергій Никифорович** (рос.: Щеголев (Щеголев) Сергей Никифорович, бл. 1862–1919), державний чиновник V класу (дійсний статський радник), цензор, письменник, публіцист, лікар за освітою 105, 109, 360, 447, 498
- Щурат Василь Григорович** (1871–1948), український літературознавець, поет, перекладач 115, 117, 121, 449
- Э**
- Эмин Федор** — див. Емін Федір Олександрович
- Эразм** — див. Еразм Роттердамський
- Ю**
- Юбер Анрі** (фр.: Hubert Henri, 1872–1927), французький соціолог, археолог, представник соціологічної школи Е.Дюркгейма 144, 150, 455
- Ювелен Поль** (фр.: Huvelin Paul, 1873–1924), французький письменник, соціолог, представник соціологічної школи Е.Дюркгейма 148, 455
- Южнорус** — див. Костомаров Микола Іванович
- Юзефович Володимир Михайлович** (1841–1893), чиновник при київському генерал-губернаторі, член київської Старої громади. Син М.В.Юзефовича 184
- Юзефович Михайло Володимирович** (1802–1889), російський державний діяч, полтавський поміщик. Один з

- ініціаторів видання Емського указу 1876 р 77, 104, 106, 184, 478
- Юрій** (III ст.), святий, мученик та воїн, патрон візантійських імператорів, пізніше — руських князів 24, 433
- Юрій Володимирович Долгорукий** (1090—1157), великий князь київський (1149—1151, 1155—1157), князь суздальський (1108—1155, з перервами) 258
- Юркевич Віктор Дмитрович** (1898—1939), український історик. Учень М.Грушевського 365, 480, 499, 500, 506, 508
- Юркова Оксана Віталіївна** (1967), український історик VII, IX, X, XXIV
- Юрєв Миня**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Юстиніан I** (482/483—565), візантійський імператор (з 527) 199
- Юхма Федор**, козак Ніжинського полку (1654) 369, 503
- Я**
- Яворницький Дмитро Іванович** (1856—1940), український історик, археолог, етнограф, фольклорист, письменник 434
- Яворський Матвій Іванович** (1885—1937), український історик 435
- Яворський Юліан Андрійович** (1873—1937), славіст, літературознавець, дослідник давньоукраїнської літератури та фольклору 10
- Ягайло** — див. Владислав II Ягайло
- Ягіч Ватрослав** (хорват.: Jagić Vatroslav, 1838—1923), хорватський славіст, лінгвіст, палеограф, археограф, літературознавець, історик 346, 347, 474, 489
- Ядвіга** (бл. 1374—1399), королева Польщі від 1384 р 60, 61
- Язиков Микола Михайлович** (1803—1847), російський поет, приятель М.Максимовича 258
- Яким, Яким Сліпий** — дяк, якого поважала, за спогадами П.Куліша, його мати, Катерина Іванівна Куліш 206
- Якоб Георг** (нім.: Jacob Georg, 1862—1937), німецький вчений-сходознавець, тюрколог 418
- Якоб-Робінсон Тереза Альбертіна Луїза фон** (псевдонім: Talvj, Тальві, 1797—1870), німецько-американська літера-
- турознавець, фольклорист, письменниця, перекладачка (в тому числі українських народних пісень) 385, 386, 509
- Яков Мніх** (XI ст.), чернець, імовірний автор давньоруського твору “Память і похвала князю рускому Володимиру” 411
- Яков**, сотник Ніжинського полку (1654) 367, 502
- Яков**, суддя (Судья Яков?) Білоцерківського полку (1654) 367, 502
- Яковлев** — див. Яковлів Андрій Іванович
- Яковлев Іван**, козак Переяславського полку (1654) 368, 503
- Яковлев Мартин**, переяславський міщанин (1654) 368, 503
- Яковлів (Яковлев) Андрій Іванович** (1872—1955), український історик, правник, громадський і політичний діяч 363
- Якуб**, чеський священник початку XV ст. 63
- Ян III Собеський** (фр.: Jean Sobiesky, 1629—1696), король Речі Посполитої (1674—1696), до обрання королем — великий маршалок коронний (1665—1674), гетьман польний коронний (1666—1668), гетьман великий коронний (1668—1674) 484
- Яненко Мисько, Михайло**, осавул (1654) 366, 370, 501, 505
- Яненко Павло** — див. Яненко-Хмельницький Павло
- Яненко-Хмельницький Павло, Яненко Павло, Яненко Павел, Павел, осавул** (? — після 1678), український військовий діяч, дипломат доби Хмельниччини, осавул (1654) 366, 370, 501, 505
- Янчук Микола Андрійович** (1859—1921), український і білоруський славіст, мовознавець, фольклорист, етнограф, педагог 22
- Ярополк Володимирович** (1082—1139), князь переяславський (1113—1132), великий князь київський (1132—1139) 343
- Ярослав Володимирович Мудрий** (982—1054), князь ростовський (989—1010), новгородський (1010—1034), великий князь київський (1015—1018, 1019—1054) 339, 408—412, 473, 484, 490
- Ярослави** — див. Ярославичі
- Ярославичі** (у М.Грушевського іноді скорочено: Ярославів), князівський рід, нащадки великого князя київського

Ярослава Володимировича Мудрого
250, 343, 473

Яфет, біблійний персонаж, син Ноя. За легендою, від Яфета пішли європейські та частина азійських народів 408

Яцкой Іван, сотник Переяславського полку (1654) 368, 502

А

Alcan Félix — див. Аљкан Фелікс

Aleksěj, car — див. Олексій Михайлович

Antonín Pečerský — див. Антоній Печерський

В

Babinger Franz — див. Бабінгер Франц

Basarab Matyáš — див. Басараб Матвій

Bečková Anna (1897–1975), чеський видавець 490, 520

Bergson Henri — див. Бергсон Анрі

Beuchat Henri — див. Беша Анрі

Bianconi Antoine — див. Бянкони Антуан

Bidlo Jaroslav — див. Бідло Ярослав

Bieganowski Mikołaj — див. Бегановський Миколай

Bobowski Mikołaj (1856–1922), польський етнограф, фольклорист 62, 439

Breuil Abbé Henri (1877–1961), французький археолог 332

Brüder Grimm — див. Брати Ґрімм

Buovo d'Antona (англ.: Bevis of Hampton, укр.: Бово з Антона), лицар, легендарний англійський герой, персонаж середньовічних пісень XIII ст. 241, 470

Bursík & Kohout, чеські видавці першої третини XX ст. 457

С

Child Francis James — див. Чайльд Френсіс Джеймс

Chmelnický — див. Хмельницький Богдан-Зиновій Михайлович

Creuzer Georg Friedrich — див. Кройцер Георг Фридрих

Cuvillier Armand (1887–1973), французький філософ, журналіст 455

Д

David Maxime — див. Давид Максим

Dewey John — див. Дьюї Джон

Dobiáš Josef (1888–1972), чеський історик та філолог, один із упорядників збірника “Z dějin východní Evropy a Slovanst-

va” (1928) на пошану проф. Я.Бідла, де була надрукована стаття М.Грушевського “Об єднання східного слов'янства та плани експансії на Балканах у 1654–1655 роках” 490

Durkheim Émile — див. Дюркгейм Еміль
Dzieduszycki — див. Дзедушицькі

Е

Ebert Max — див. Еберт Макс

Ф

Franko I. — див. Франко Іван Якович

Funke Carl Philipp (1752–1807), німецький педагог, філолог, публіцист 388, 510

Г

Gebethner Gustaw Adolf (1831–1901), польський видавець 479, 495

Grigorev Ivan — див. Григорієв Іван

Gruševskij M. — див. Грушевський Михайло Сергійович

Gummere Francis Barton — див. Ґамір Френсіс

Н

Hadaczek Karol — див. Гадачек Кароль

Hammer-Purgstall Joseph von — див. Гаммер-Пургшталь Йозеф фон

Hertz Robert — див. Герц Роберт

Howorth Henry Hoyle — див. Говорт Генрі

Hruševs'kyj Mychajlo — див. Грушевський Михайло Сергійович

Hruševski Mihajlo Sergijevič — див. Грушевський Михайло Сергійович

Hubert Henri — див. Юбер Анрі

Huvelin Paul — див. Ювелен Поль

Ј

Jagić Vatroslav — див. Ягіч Ватрослав

Jean Sobieski — див. Ян III Собеський

К

Karpiński Adam (1952–2011), польський історик літератури 470

Khmelnitsky — див. Хмельницький Богдан-Зиновій Михайлович

Kohlhammer W., німецький видавець кінця XIX — поч. XX ст. 456

Kossow Sylwestr — див. Косов Сильвестр

Kraelitz Friedrich Johann von Greifenhorst (1876–1932), німецький сходознавець, тюрколог 421

Krasinski Waleryan Skorobohaty — див. Красінський Валеріан
Krauss Friedrich S. — див. Краус (Кравс) Фрідріх Саломон
Kubala Ludwik — див. Кубаля Людвик

L

Lednicki Venceslav — див. Ледніцький Венцеслав
Lelewel Joachim — див. Лелевель Йоахим
Les Razoumowski — див. Розумовські
Lévy-Bruhl Lucien — див. Леві-Брюль Люсьєн
Łukaszewicz Józef — див. Лукашевич Юзеф
Lupul — див. Лупул Васіле

M

Máchal Jan — див. Махал Ян
Markert & Petters, німецькі видавці першої третини ХХ ст. 458
Matveev A. — див. Матвеев Артамон Сергійович
Matvěev Artamon — див. Матвеев Артамон Сергійович
Mauss Marcel — див. Мосс Марсель
Morsztyn Hieronim — див. Морштин Єронім

N

Naruszewicz — див. Нарушевич Адам-Станіслав
Niederle Lubor — див. Нідерле Любор
Niemcewicz Julian Ursyn — див. Немцевіч Юліан Урсин

O

Ossoliński Jerzy — див. Оссолінський Юрій

P

Palacký František (1798–1878), визначний чеський історик, політичний діяч 63, 439
Pauli Žegota — див. Паулі Жегота Ігнацій
Paulová Milada (1891–1970), чеський історик, одна з упорядників збірника “Z dějin východní Evropy a Slovanstva” (1928) на пошану проф. Я.Бідла, де була надрукована стаття М.Грушевського “Об’єднання східного слов’янства та плани експансії на Балканах у 1654–1655 роках” 490
Peisker Jean (Jan) — див. Пайскер Ян
Perfylvjev Tomyla — див. Перфільєв Томила
Picard Alphonse, французький видавець кінця ХІХ — поч. ХХ ст. 455

Potkański Karol — див. Потканський Кароль
Prochaska Antoni (1852–1930), польський історик та архівіст чеського походження 439

R

Rákóczi — див. Ракоцій Юрій ІІ
Rauschnick Gottfried Peter (1778–1835), німецький лікар, письменник, фольклорист 388, 510
Rostovtzeff Michael — див. Ростовцев Михайло Іванович
Rypka Jan — див. Рипка Ян

S

Salvandy Narcisse-Achille de — див. Сальванді Нарцис-Ахіл де
Samarin (Samarine) Gavriilo — див. Самарин Гаврило Федорович
Sautelet A., французький видавець першої половини ХІХ ст. 484
Schroeder K., німецький видавець першої третини ХХ ст. 456, 457
Smoleński Władysław — див. Смоленський Владислав
Sokolowski August (1846–1921), польський історик 439
Solignac Pierre Joseph de — див. Соліньяк Пьер Жозеф де
Stanislav-Auguste Poniatowski — див. Станіслав-Август Понятовський
Štěpán — див. Стефан Георгій
Stéphane — див. Стефан Георгій
Szujski Joseph (1835–1883), польський історик, поет, перекладач 439

T

Talvj — див. Якоб-Робінсон Тереза Альбертіна Луїза фон
Tempsky B.F., чеський видавець останньої чверті ХІХ ст. 439
Teodosius Pečerský — див. Феодосій Печерський

V

Vasmer Max — див. Фасмер Макс
Volkov T. — див. Вовк (Волков) Федір (Хведір) Кіндратович
Vollm., дослідник міфології, повне ім’я встановити не вдалося 388, 510

W

Wacław z Oleska — див. Залеський Вацлав Міхал

Wassiltchikow A. — див. Васильчиков
Олександр Олексійович
Weingart Miloš (1890–1939), чеський мовознавець, один з упорядників збірника “Z dějin východní Evropy a Slovanstva” (1928) на пошану проф. Я.Бідла, де була надрукована стаття М.Грушевського “Об’єднання східного слов’янства та плани експансії на Балканах у 1654–1655 роках” 490
Wielhorski Michał — див. Віельгорський Міхал

Wittek Paul (1894–1978), австрійський сходознавець, історик 421
Wójcicki Kazimierz Władysław — див. Войціцький Казимир
Wolff August Robert (1833–1910), польський видавець 479, 495

Ż

Żupański Jan Konstantyn (1804 (1806?)–1883), польський видавець 479

ЗМІСТ

	с. текстів	с. ком.
<i>О.Юркова</i> “...ВЕРНУВСЯ НА РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ, ДО КИЄВА, СПОДІВАЮЧИСЬ ПОВЕСТИ ІНТЕНСИВНУ НАУКОВУ РОБОТУ...”	V	
ІСТОРИЧНІ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	1	
П'ятдесят літ “Исторических песен малорусского народа” Антоновича і Драгоманова.	3	428
Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання.	19	432
Костомаров і Новітня Україна. В сорокові роковини	32	435
Впливи чеського національного руху XIV–XV в. в українськiм житті і творчості як проблема досліду. Кілька заміток і дезідерат.	58	438
Місія Драгоманова.	69	440
Ганебні пам'яті	104	446
Апостолові праці	111	448
Постриження й інші обряди, відправлявані над дітьми й підлітками. ...	137	453
Відродження французької соціологічної школи.	143	454
Порайонне історичне дослідження України і обслідування Київського вузла	151	456
Соціально-традиційні підоснови Кулішевої творчості	173	458
В двадцять п'яті роковини смерті Ол.М.Лазаревського. Кілька слів про його наукову спадщину та її дослідження	219	464
Історія слов'янських літератур — фікція чи необхідний науковий постулат?	238	469
“Малороссийские песни” Максимовича і століття української наукової праці	244	470
Сто літ українського народництва	260	474
З соціально-національних концепцій Антоновича.	267	476
З публіцистичних писань Костомарова.	288	480
Техніка і умілість палеолітичної доби в нахідках Мізинського селища. ...	314	487
Чернігів і Сіверщина в українській історії. Кілька спостережень, здогадів і побажань	335	488
Об'єднання східного слов'янства та плани експансії на Балканах у 1654–1655 роках	351	490
Велике діло	356	497
До історії Переяславської Ради 1654 року	365	499
Сулимине військо в 1654 році.	373	507
Етнографічне діло Костомарова	377	507

Три академії	399	515
Ювілей львівських “Записок” і постулату Української академії наук	413	518
З приводу листування Б.Хмельницького з Оттоманською Портою	418	520
Незвісний епізод з життя Дорошенка.	423	522
КОМЕНТАРІ		428
ПОКАЖЧИК ІМЕН		524

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 10. Книга I

Серія “Історичні студії та розвідки”
(1924–1930)

Редактор	<i>І.Савлук</i>
Художнє оформлення	<i>С.Іванов</i>
Технічний редактор	<i>І.Сімонова</i>
Коректор	<i>В.Гоменюк</i>

Формат 70×100/16. Папір офс. Гарн. Асадему. Офс. друк.
Ум. друк. арк. 48,6. Обл.-вид. арк. 42,0.
Тираж 5000 пр. Зам. № .

Державне підприємство
“Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Світ”
79008 Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 4826 від 31.12.2014 р.
www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua
svit_vydav@ukr.net

Друк Державне видавництво “Преса України”
03047 Київ, пр-т Перемоги, 50
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № .

- Г91 **Грушевський М.С.**
Твори: У 50 т. / редкол.: П.Сохань, Г.Папакін, І.Гирич та ін. — Львів : Світ, 2002 —
Т. 10. Кн. I : Серія “Історичні студії та розвідки” (1924—1930) / упор. О.Юркова. — 2015. — 600 с.
ISBN 978-966-603-223-5
ISBN 978-966-603-921-0 (Т. 10. Кн. I)

Перша книга десятого тому 50-томного зібрання творів М.Грушевського продовжує серію “Історичні студії та розвідки”. У книзі вміщені 28 статей з історії України, української історіографії, соціології та етнології, що були написані визначним українським істориком у 1924—1930 рр. в радянській Україні та опубліковані у виданнях Всеукраїнської академії наук та за кордоном. Статті, надруковані М.Грушевським вперше іноземними мовами, подаються у книзі у перекладі на українську та мовою оригіналу.

Видання розраховане на істориків, соціологів, етнографів, археологів та всіх, хто цікавиться історією України.

УДК 94(477)
ББК 63.3(4УКР)

ISBN 978-966-603-223-5
ISBN 978-966-603-921-0 (Т. 10. Кн. I)